

เอกสารประกอบการเรียนการสอนแบบสื่อ Electronics
หลักสูตรท้องถิ่น "เมืองพะเยา"
สำหรับผู้เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดพะเยา

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ

เอกสารประกอบการเรียนการสอนแบบสื่อ Electronics
หลักสูตรท้องถิ่น “เมืองพะเยา” สำหรับผู้เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖

เล่มที่ ๒

เรื่อง ศาสนาวัฒนธรรมและประเพณี

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดพะเยา
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

เอกสารประกอบการเรียนการสอนแบบสื่อ Electronics หลักสูตรท้องถิ่น “เมืองพะเยา” สำหรับผู้เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดพะเยาได้จัดทำขึ้น มีความประสงค์ให้ผู้เรียน หรือเยาวชนในจังหวัดพะเยา ได้มีความรู้ ความเข้าใจและทราบถึงประวัติความเป็นมา พื้นฐานบรรพบุรุษของชาวพะเยา เพื่อเยาวชนของจังหวัดพะเยา เกิดความรัก ความสามัคคี และ ห่วงแหนงถิ่นกำเนิดของตนเอง เกิดการรวมพลังอันจะนำไปสู่การพัฒนา การธำรงรักษาและสร้างสรรค์ วัฒนธรรมให้เป็นสมบัติสืบทอดสู่ลูกหลานต่อไป

สำหรับเอกสารประกอบการเรียนการสอนแบบสื่อ Electronics หลักสูตรท้องถิ่น “เมืองพะเยา” สำหรับผู้เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ เล่มที่ ๒ ศาสนาวัฒนธรรมและประเพณี จะกล่าวถึง ศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดพะเยา โดยคณะศึกษานิเทศก์ และบุคลากรที่เกี่ยวข้องของสำนักงาน ศึกษาธิการจังหวัดพะเยา ได้ระดมความรู้ ความมุ่งมั่น เพื่อที่จะให้การดำเนินการในครั้งนี้ประสบความสำเร็จ และให้เอกสารชุดนี้มีความสมบูรณ์ น่าสนใจ น่าอ่านและน่าศึกษาเรียนรู้มากยิ่งขึ้น จึงได้ศึกษาค้นคว้ารายละเอียด เนื้อหา สาระที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดพะเยา จากตำรา และเอกสาร ที่สามารถอ้างอิง เชื่อถือได้ นำมาเรียบเรียงเป็นเอกสารประกอบการเรียนการสอน แบบสื่อ Electronics ที่มีภาพประกอบเรื่องราวในเอกสารแต่ละเล่ม ที่สอดคล้องและสามารถสื่อความหมาย ความสำคัญกับเรื่องราว และเหตุการณ์ต่าง ๆ พร้อมกับแบบทดสอบก่อนเรียน - หลังเรียน นอกจาก ผู้ศึกษาเอกสารชุดนี้ จะได้ศึกษาเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับจังหวัดพะเยาแล้ว ยังได้ฝึกทักษะทาง ด้านการอ่านการคิดวิเคราะห์ มีนิสัยรักการอ่าน การแสวงหาความรู้ และรัก ห่วงแหนมรดกที่ บรรพบุรุษของชาวเมืองพะเยาได้ทิ้งไว้ให้ลูกหลานได้สืบทอดตลอดไป

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดพะเยา

คำชี้แจงการใช้เอกสารประกอบการเรียนการสอน แบบสื่อ Electronics หลักสูตรท้องถิ่น "เมืองพะเยา"

เอกสารประกอบการเรียนการสอนแบบสื่อ Electronics หลักสูตรท้องถิ่น "เมืองพะเยา" นี้ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดพะเยา ได้จัดทำขึ้นสำหรับสถานศึกษาในจังหวัดพะเยา ที่มีการจัดการเรียนการสอนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ที่มีความสนใจและมีความประสงค์ที่จะให้ผู้เรียนได้ศึกษาเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับจังหวัดพะเยา ผู้เรียนจะได้รู้จักจังหวัดพะเยามากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการอ่าน ผู้เรียนได้แสดงความสามารถ เพิ่มพูนประสบการณ์ที่ดี และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น มีสาระการเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติ ความเป็นมาของท้องถิ่นเมืองพะเยา

เอกสารประกอบการเรียนการสอนแบบสื่อ Electronics หลักสูตรท้องถิ่น "เมืองพะเยา" นี้ มีทั้งหมด ๖ เล่ม/เรื่อง ซึ่งเป็นเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดพะเยาทั้งหมดเรียงลำดับเนื้อหาตามลำดับ ได้แก่

- เล่มที่ ๑ ประวัติศาสตร์เมืองพะเยา
- เล่มที่ ๒ ศาสนาวัฒนธรรมและประเพณี
- เล่มที่ ๓ กลุ่มชาติพันธุ์
- เล่มที่ ๔ บุคคลสำคัญ
- เล่มที่ ๕ สถานที่สำคัญเชิงประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยว
- เล่มที่ ๖ ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น

สำหรับเอกสารประกอบการเรียนการสอนแบบสื่อ Electronics หลักสูตรท้องถิ่น "เมืองพะเยา" เล่มที่ ๒ ศาสนาวัฒนธรรมและประเพณี มีเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อนขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และเพื่อให้การศึกษาเกี่ยวกับจังหวัดพะเยาให้เข้าใจมากยิ่งขึ้น ควรปฏิบัติตามขั้นตอน ดังนี้

๑. ศึกษาจุดประสงค์ให้เข้าใจ
๒. ทำแบบทดสอบเพื่อวัดระดับความรู้ความเข้าใจก่อนเรียนของตนเอง
๓. ศึกษาเนื้อหาสาระในเอกสารประกอบการเรียนการสอนแบบสื่อ Electronics หลักสูตรท้องถิ่น "เมืองพะเยา" โดยละเอียด ประกอบกับการศึกษาค้นคว้าในเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องอื่น
๔. ทำแบบฝึกหัด
๕. เมื่อปฏิบัติครบทุกกิจกรรมแล้ว ทำแบบทดสอบหลังเรียน

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. รู้และเข้าใจเกี่ยวกับศาสนา วัฒนธรรมและประเพณีของจังหวัดพะเยา
๒. อธิบายศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อ ของจังหวัดพะเยาได้
๓. อธิบายขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น ของจังหวัดพะเยาได้
๔. อธิบายเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ของชาวพะเยาได้
๕. เห็นคุณค่าของศาสนา วัฒนธรรมและประเพณีของจังหวัดพะเยา และช่วยกันสืบสานต่อไปถึงรุ่นลูกหลานได้

แบบทดสอบก่อนเรียน
เรื่อง ศาสนาวัฒนธรรมและประเพณี

คำชี้แจง: ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องเพียงข้อเดียว แล้วทำเครื่องหมาย X ลงในกระดาษคำตอบให้ตรงกับข้อที่เลือก

๑. เมืองพะเยามีอิทธิพลของศาสนาใดในวิถีชีวิตของชาวพะเยามากที่สุด?
 - ก. ศาสนาอิสลาม
 - ข. ศาสนาคริสต์
 - ค. ศาสนาพุทธ
 - ง. ศาสนาฮินดู
๒. ข้อใดไม่ใช่หนึ่งใน "ฮัตเมือง" ตามคำสอนของพระธรรมวิมลโมลี?
 - ก. ที่เมืองหื้อเป็นเมือง
 - ข. ที่ควรได้หื้อได้
 - ค. ที่ควรส่งหื้อส่ง
 - ง. ที่ควรเก็บหื้อเก็บ
๓. ข้อใดคือคำสอนเกี่ยวกับ "ตุงเมือง"?
 - ก. การรักษาความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน
 - ข. การรักษาแหล่งน้ำสำคัญให้ใช้งานได้ดี
 - ค. การสร้างงานศิลปะเพื่อส่งเสริมเมือง
 - ง. การฝึกฝนทหารเพื่อป้องกันเมือง
๔. ข้อใดเป็นเหตุที่ทำให้ "หื้อเสียมิตรรัก"?
 - ก. มักฟังคำส่อเสียด
 - ข. มักพูดจาโกหก
 - ค. มักพลาดในเรื่องการใช้จ่าย
 - ง. มักพัฒนาเส้นทางชีวิตอย่างไม่รอบคอบ
๕. การทำ "ข้าวแช่ข้าวจาน" ตามคำสอนของพระธรรมวิมลโมลีหมายถึงอะไร?
 - ก. การกินอาหารที่เหมาะสมในช่วงสงกรานต์
 - ข. การทำข้าวเย็นให้พระสงฆ์รับประทาน
 - ค. การทำอาหารจานพิเศษสำหรับครอบครัว
 - ง. การให้ข้าวแก่คนยากไร้
๖. การสักหมึกของชายชาวพะเยามีความหมายอย่างไร?
 - ก. สัญลักษณ์ของความกล้าหาญ
 - ข. เพื่อความสวยงาม
 - ค. สัญลักษณ์ของการเติบโต
 - ง. เพื่อป้องกันโรคภัย

๗. หญิงชาวพะเยาจะนิยมทำผมทรงใด?

- ก. เก้าผมสูงกลางศีรษะ
- ข. ผมยาวปล่อย
- ค. ตัดสั้นประบ่า
- ง. สวมหมวกสีดำ

๘. อาหารที่มีชื่อเสียงและเป็นที่นิยมของคนเมืองพะเยาคืออะไร?

- ก. ข้าวผัด
- ข. แกงแค
- ค. ก๋วยเตี๋ยว
- ง. ข้าวสวย

๙. ขนมหวานที่ชาวพะเยานิยมทำรับประทานคืออะไร?

- ก. ขนมปัง
- ข. ขนมปาด
- ค. ขนมกรอบ
- ง. ขนมไหว้

๑๐. วัน "ดาปอย" ในประเพณีการบวชหมายถึงอะไร?

- ก. วันที่เริ่มงานบวช
- ข. วันก่อนที่จะทำการบวช
- ค. วันแรกที่บวช
- ง. วันบวชจริง

เฉลยแบบทดสอบก่อนเรียน
เรื่อง ศาสนาวัฒนธรรมและประเพณี

ข้อที่ ๑	คำตอบ คือ	ข้อ ค. ศาสนาพุทธ
ข้อที่ ๒	คำตอบ คือ	ข้อ ง. ที่ควรเก็บหื้อเก็บ
ข้อที่ ๓	คำตอบ คือ	ข้อ ข. การรักษาแหล่งน้ำสำคัญให้ใช้งานได้ดี
ข้อที่ ๔	คำตอบ คือ	ข้อ ก. มักฟังคำส่อเสียด
ข้อที่ ๕	คำตอบ คือ	ข้อ ก. การกินอาหารที่เหมาะสมในช่วงสงกรานต์
ข้อที่ ๖	คำตอบ คือ	ข้อ ก. สัญลักษณ์ของความกล้าหาญ
ข้อที่ ๗	คำตอบ คือ	ข้อ ก. เกล้าผมสูงกลางศีรษะ
ข้อที่ ๘	คำตอบ คือ	ข้อ ข. แกงแค
ข้อที่ ๙	คำตอบ คือ	ข้อ ข. ขนมปาด
ข้อที่ ๑๐	คำตอบ คือ	ข้อ ข. วันก่อนที่จะทำการบวช

สารบัญ

เนื้อหา	หน้า
คำนำ	ก
คำชี้แจง	ข
จุดประสงค์การเรียนรู้	ค
แบบทดสอบก่อนเรียน	ง
ศาสนาวัฒนธรรมและประเพณี	ด
ศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อ	ด
ศาสนบุคคล	ด
ศาสนธรรม	๓
ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น	๑๔
การแต่งกาย	๑๔
การกินอยู่	๑๕
กิจกรรมรยาท	๑๖
ประเพณีที่คนในท้องถิ่นยึดถือปฏิบัติ	๑๗
เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม	๒๖
วัฒนธรรมการกินอาหาร	๒๗
ขนบธรรมเนียมประเพณี	๒๙
บรรณานุกรม	๓๖
แบบทดสอบหลังเรียน	๓๗

ศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อ

พะเยาเป็นเมืองที่เก่าแก่เมืองหนึ่งในแผ่นดินล้านนา ซึ่งปัจจุบันนี้ได้แก่ อาณาเขตของ ๘ จังหวัดภาคเหนือตอนบน ประกอบด้วย เชียงราย พะเยา ลำปาง แพร่ น่าน ลำพูน แม่ฮ่องสอน และ เชียงใหม่ ประวัติศาสตร์ของเมืองพะเยา เริ่มต้นจากปฐมกษัตริย์ที่ทรงพระนามว่า ขุนจอมธรรมแห่ง ราชวงศ์ลาวะจักรราช ซึ่งปกครองเมืองหิรัญนครเงินยาง (อำเภอเชียงแสน) จังหวัดเชียงรายในปัจจุบัน ได้อพยพไพร่ฟ้าอาณาประชาราษฎร์มาสร้างบ้านแปงเมือง ณ หัวเมืองฝ้ายใต้ ซึ่งตั้งอยู่ที่ภูเขาชมพู หรือดอยด้วน อันลาดลงสู่ฝั่งแม่น้ำสายตา หรือแม่น้ำอิง จากนั้นจึงทรงกำหนดเขตแดนและแบ่งพื้นที่ เพื่อให้ง่ายต่อการปกครองออกเป็น ๓๖ พันนา

เมื่อยุคสิ้นสุดยุคสมัยของขุนจอมธรรม ขุนเจืองผู้เป็นราชโอรสก็ได้ครองราชย์สืบต่อมา ในรัชสมัยของขุนเจืองได้มีการขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างใหญ่ไพศาล และด้วยพระปรีชา สามารถในการสงคราม อาณาเขตของเมืองพะเยาหรือเรียกอีกชื่อว่าอาณาจักรภูมามยาวได้แผ่ขยาย ไปจนถึงเมืองแมนตาดอกขอบฟ้าต้ายัน เพราะพระบารมีและเดชานุภาพ จนทั้งหลายจึงได้ขนานนาม พระองค์ท่านว่า “ขุนเจืองธรรมมิกราช”

อาณาจักรภูมามยาวได้สืบทอดราชสมบัติด้วยความสงบสุขร่มเย็นเรื่อยมา ความเจริญ ทางด้านศิลปวิทยาการปรากฏชัดเจนในยุคสมัยพยามังรายแห่งเมืองเชียงรายและพระร่วงเจ้าแห่งกรุง สุโขทัย มีการกล่าวถึงอิทธิทธิปาฏิหาริย์ของพญางำเมืองว่า “เสร็จไปทางไหน แดดก็บ่ฮ้อน ฝนก็บ่ฮ้ำ จักใคร่หื้อบดก็บด จักใคร่หื้อแดดก็แดด

ความรุ่งเรืองของเมืองพะเยาในอดีตกาลที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน จะเห็นได้จากมรดกทาง วัฒนธรรมอันหลากหลายที่บรรพบุรุษแต่โบราณได้สั่งสมไว้อย่างมากมาย เป็นต้นว่าโบราณสถาน โบราณวัตถุ วัฒนาอาราม ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ซึ่งปรากฏ หลักฐานร่องรอยจนปัจจุบันนี้

มกตกอันล้ำค่าบรรพบุรุษได้สั่งสมและมีการสืบทอดกันมาช้านาน ได้แก่ ศาสนา พิธีกรรมและ ความเชื่อต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าในอดีตกาล เมืองพะเยาเป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนา อย่างแท้จริง ร่องรอยทางโบราณคดี หลักฐานทางประวัติศาสตร์ ตลอดจนคติความเชื่อและศรัทธาที่แรงกล้า ล้วนแต่เป็นสิ่งที่บ่งบอกว่าศาสนาพุทธมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวพะเยา

ศาสนบุคคล

พระครูศรีวิราชวรปัญญา

อดีตเจ้าคณะแขวงบริเวณเมืองพะเยา

พระครูศรีวิราชวรปัญญา (ชื่อเดิม ปินตา ขอบจิต) เกิดเมื่อปีฉลูงั่ว เดือน ๘ เป้ง (๘ เหนือ) เม็งวันพฤหัสบดี ยาม ตูตเช้า จุลศักราช ๑๒๒๓ ตรงกับปีระกา เดือนพฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๐๔ เป็นบุตรของพ่อหนานอภิชัย แม่ฟองจันทร์ ขอบจิต บ้านประตู่หอกลอง อำเภอเมืองพะเยา จังหวัด พะเยา มีพี่น้องร่วม บิดามารดา ๙ คน

เมื่ออายุได้ ๑๕ ปี บิดามารดาได้ส่งไปศึกษาเล่าเรียนที่วัดคุ่ม (วัดหัวช่วงแก้ว) ถวายเป็นลูกศิษย์ของครูบา อยู่ที่วัดได้ ๗ เดือน ศึกษาเล่าเรียนอักษรสมัยจนจบอ่านออกเขียนได้คล่องแคล่ว จึงบรรพชา เป็นสามเณร พออายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ

พ.ศ. ๒๔๒๙ ครูบาปาน้อย วัดหลวงราชสถูปฐาน ถึงแก่ มรณภาพ คณะสงฆ์จึงมอบให้ พระครูศรีวิราชวชิรปัญญา ได้รับ หน้าที่ว่าการปกครองคณะสงฆ์ โดยรักษาการเจ้าคณะแขวงบริเวณเมืองพะเยาตั้งแต่นั้นมา รวมหัววัดอยู่ในปกครอง ๑๒๓ วัด

ภาพที่ ๑ ภาพ พระครูศรีวิราชวชิรปัญญา

ที่มา : มติชนสุดสัปดาห์ ฉบับวันที่ ๙ - ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๑

พระครูศรีวิราชวชิรปัญญา รักษาการตำแหน่งเจ้าคณะแขวงมาเป็นเวลายาวนานถึง ๒๒ ปี จึงได้รับการแต่งตั้งเป็นทางการ หลักฐานการแต่งตั้งจากบันทึกของท่านบอกไว้อย่างชัดเจนว่า

๑. แต่งตั้งพระครูศรีวิราชวชิรปัญญา (ปิ่นตา) อายุ ๔๘ พรรษา ๒๘ วัดราชคฤห์ ตำแหน่งเจ้าคณะแขวงบริเวณเมืองพะเยา

๒. แต่งตั้งพระอภิวังศ์ อายุ ๔๐ พรรษา ๑๙ วัดประตู่เหล็ก (วัดไชยอาวาส) ตำแหน่งพระปลัด

๓. แต่งตั้งพระศรีชัย อายุ ๒๘ พรรษา ๘ วัดสูง (วัดศรีอุโมงค์คำ) ตำแหน่งพระสมุห์

๔. แต่งตั้งพระมูละวงศ์ อายุ ๓๙ พรรษา ๑๘ วัดสบต่า (วัดเมืองชุม) ตำแหน่ง พระใบฎีกา ทั้งนี้เมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๕๑

พระครูศรีวิราชวชิรปัญญา ท่านเป็นผู้สนใจในงานวรรณกรรม ได้เขียนบันทึกบอกเหตุการณ์ต่าง ๆ ของเมืองพะเยาไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษา เช่น เหตุการณ์น้ำท่วมเมืองพะเยา เจ็วโจมตีเมืองพะเยา และบันทึกประจำวันในแต่ละวันของท่าน นอกจากนี้ท่านยังได้เรียบเรียง พระปมัตถธรรมไว้ในคัมภีร์ปัสสา ซึ่งเป็นหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นภาษาล้านนาหรือตัวเมือง นับได้ว่าท่านพระครูศรีวิราชวชิรปัญญา เป็นผู้สืบทอดวรรณกรรมทาง ศาสนาที่สำคัญของเมืองพะเยาท่านหนึ่ง

ศาสนธรรม

ของขวัญปีใหม่ โดย พระธรรมวิมลโมลี
วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา

ภาพที่ ๒ ภาพ พระธรรมวิมลโมลี (ปวง วงศ์เรือง)

ที่มา : ข่าวสดพระเครื่อง

ในศุภดิถีแห่งวันขึ้นปีใหม่ ๒๕๓๔ ได้ย่างเข้าสู่ชีวิตของพวกเราทุกคน ซึ่งต่างต้อนรับด้วยการแสดงความรื่นเริง เพื่อนฝูง ต่างก็ขอโหสิกรรมเพื่อให้พ้นจากโทษที่มีมาแต่ก่อน บ้างก็ส่งความสุขถึงเพื่อนฝูงที่อยู่แดนไกล ยังมีความอาลัยรักใคร่ฉันทมิตร เมื่อคิดถึงก็ส่งความสุขให้ แก่กันใช้อักษรย่อว่า ส.ค.ส. ซึ่งเป็นขนบธรรมเนียมสืบต่อกันมา

ส่วนการเปลี่ยนแปลงวันเดือนปีนั้นถือเป็นธรรมชาติและตกอยู่ในคติธรรมตา มีความหมุนเวียนเปลี่ยนจากวินาทีเป็นนาฬิกา จากนาฬิกาเป็นชั่วโมงจากชั่วโมงเป็นวัน จากวันเป็นสัปดาห์ จากสัปดาห์เป็นเดือน จากเดือนเป็นปี จากปีเป็นรอบ หมุนกันอยู่อย่างนี้ จึงตกอยู่ในคติธรรมแห่งสังสารวัฏ แต่มั่นคร่ำเอาชีวิตของสัตว์ทุกจำพวกไปด้วย ท่านผู้ที่เป็นนิทานไว่ว่ามีพระยายักษ์ตนหนึ่ง มีปาก ๑๒ ปาก และแต่ละปากมีฟัน ๓๐ ซี่ มีตา ๒ ข้าง ข้างหนึ่งสว่างข้างหนึ่งริบหรี่ มันกลืนกินชีวิตสัตว์ทั้งปฐพี พระยายักษ์ตนนี้ได้แก่อะไร? พระยายักษ์ในที่นี่ได้แก่ พระกาล คือ กาลเวลานั่นเอง ที่ว่ามีปาก ๑๒ ปาก ได้แก่ปีหนึ่งมี ๑๒ เดือน เดือนหนึ่งมี ๓๐ วัน เท่ากับฟัน ๓๐ ซี่ มีตา ๒ ข้างๆ หนึ่งสว่างได้แก่ ข้างขึ้น ข้างหนึ่งริบหรี่หมายถึงข้างแรม ย่อมกลืนเอาชีวิตของมนุษย์และสัตว์ในโลกนี้ไปทุก ๆ วัน ข้อนี้สมด้วยพุทธสุภาษิตที่ตรัสว่า **กาโล ฆสติ ภูตานิ สพพา เนว สหตตนา** ความว่า กาลย่อมกินสรรพสัตว์กับทั้งตัวมันเอง เพราะกาลเวลาย่อมหมุนไปทำให้มนุษย์และสัตว์ที่เกิดขึ้นมาแล้ว ต้องมาประสบกับการหมุนเวียนของวันเดือนปี จึงทำให้ชราภาพ มีพยาธิเข้าเบียดเบียน มีมรณะ คือ ไกล่เข้าไปสู่แดนแห่งความตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงสอนพุทธบริษัททุกจำพวกมิให้ประมาทหมั้วเมา มิให้มีความปลั่งพลาดปราศจากสติ สอนให้มีสติรอบคอบทุกอิริยาบถ ไม่ว่าจะทำ จะพูด จะคิด ก็ให้มีสตินึกคิดล่วงหน้าไปก่อนแล้วจึงทำจึงคิด เพื่อจะได้รู้ว่า ทำผิดทำถูก พูดถูกพูดผิด ความนึกคิดก็เช่นเดียวกัน ถ้าตั้งสติไว้มั่นคงและรอบคอบแล้วการงาน

ประกอบขึ้นในขณะนั้นจะเป็นไปอย่างถูกต้อง ทั้งจะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมหาศาลจะไม่ตกไปสู่ความหายนะ คือ ความเสื่อมโทรมนานาประการ

ส่วนหลงใหลใฝ่ฝันสนุกสนานไปตามกาลเวลาจนเกินกว่าเหตุ จนเอาชีวิตที่ตนเคยทะนุถนอมมาเป็นเวลานานถึง ๑ ปีเต็ม บางทีก็มัวเมาเพลิดเพลินระเริงหลงไปตามเพื่อนฝูงดื่มสุราแล้วก็เกิดทะเลาะวิวาทตีรันฟันแทงถึงกับเสียชีวิต กลายเป็นพิภพพิการ เพราะประสพอุบัติเหตุจากยวดยานพาหนะที่ตนขับด้วยความมั่นใจมา ทำให้เสียรูปโฉมก็มีมาก ที่เขียนมานี้หวังว่า จะได้เตือนสติสัมปชัญญะคือให้มีความนึกคิดพิจารณาอย่างรอบคอบ ประกอบความรู้สึกร่วมอยู่ทุกอิริยาบถเช่นกัน สรุปแล้วก็ขอให้ทุกคนมีสติไม่ประมาท ขอนี้สมด้วยพุทธสุภาษิตที่มาในพระธรรมบท ขุททกนิกายว่า **ปมาโท มจฺจุโน ปทํ** ความประมาทเป็นหนทางแห่งความตาย **อปปมาโท อมตํ ปทํ** ความไม่ประมาทเป็นหนทางแห่งความไม่ตาย (**อปปมตฺตา**) **นมียนติ** ผู้ไม่ประมาทแล้วชื่อว่าย่อมไม่ตาย **เย ปมตฺตา ยถา มตา** ผู้ประมาทแล้วเหมือนคนตายแล้ว ดังนี้

การฉลองปีใหม่นั้นหมายถึงการฉลองอายุของแต่ละบุคคลนั่นเอง เพราะวันเดือนปีมีความสัมพันธ์กับชีวิตของทุกคน เช่น การนับอายุก็กำหนดตามหลักเกณฑ์ของวันเดือนปีนั่นเอง อนึ่ง การฉลองอายุในวันปีใหม่นั้นก็เป็นการฉลองอายุของตน ที่มีชีวิตได้พ้นจากอุปสรรคมีความเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นต้น ผ่านมาเป็นเวลา ๑ ปี เมื่อเห็นร่างกายยังมีสภาพดีก็มีความดีใจทำการฉลองกับเขาเสียหน่อย ส่วนพิธีการกระทำการฉลองอายุที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมีส่งความสุขให้แก่กันและกันที่เรียกว่า ส.ค.ส. แต่บางคนก็ส่งวัตถุสิ่งของเงินทองที่ตนเหลือกินเหลือใช้แล้วไปให้ผู้ที่ยากไร้อนาถาในยามที่มีความทุกข์ร้อน เพื่อให้เขาได้รับความสุขได้กินได้ใช้ก็มีความพอใจ มีความสุขจึงจะถูกต้องของการส่งความสุข

อนึ่ง ในทางพระพุทธผู้ปรารถนาอยากจะทำให้อายุยืนนาน ต้องทำอภัยนุกรรม คือ การเคารพกราบไหว้ผู้มีบุญคุณ เช่น ผู้เจริญด้วยอายุ ผู้เจริญด้วยคุณสมบัติ และผู้เจริญด้วยชาติ เพราะบุคคลทั้ง ๓ นี้ เป็นปูชนียบุคคล ควรแก่การเคารพบูชา เพราะมีพระราชาลามาก ฐานะจะเป็นบิดามารดาครูอาจารย์ก็ตามที เพราะเกิดมานานย่อมได้ประสบการณ์มากมายผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้มีวิชาความรู้เป็นพหูสูต เป็นนักปราชญ์ราชบัณฑิต แม้จะมีอายุน้อย แต่ทรงไว้ซึ่งวิชาการก็ควรเคารพกราบไหว้ ส่วนผู้เจริญด้วยชาตินั้น หมายถึงมีเชื้อชาติอันสูงสุด เช่น องค์พระประมุขของชาติ เมื่อบุคคลกระทำการเคารพกราบไหว้ ก็จะได้พร ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ เหล่านี้ เป็นความปรารถนาของทุกคนที่จะให้มีคุณสมบัติ ๔ ประการนี้ฝังอยู่ในตัวเอง เพื่อมีความเจริญทุกด้าน มีทั้งอายุยืนนาน จะเห็นเหตุการณ์ที่รุ่งโรจน์ไปข้างหน้าวรรณะก็อยากให้มีพรรณผ่องใส มีสีสันทนเปล่งปลั่งเจริญตาเจริญใจแก่ผู้ได้พบเห็น จะได้แซ่ซ้องสาธุการว่าเป็นผู้มีผิวพรรณงาม สุขกายก็ตามมา เพราะไม่มีโรคเบียดเบียน ไม่เจ็บไข้ร่ำกวลก็คือ สุขทางใจ ผู้ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียนก็หมายถึงผู้มีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์คือได้คุณธรรม คือ พละ มีพลังกายพลังใจเข้มแข็งสามารถต่อต้านมลพิษได้ก็ด้วยอำนาจการเจริญคุณธรรม ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ สมดังพระบวรพุทธพจน์ว่า **อภิวาทนสฺสลิ สฺส นิจฺจํ วุฑฺฒาปจายิโน จตฺตาโรธมา วฑฺฒนติ อายุ วณฺโณ สุขํ พลํ** คุณธรรม ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ จะเจริญแก่บุคคลผู้มีปกติกระทำอภิวาทกราบไหว้ผู้มีบุญคุณเป็นนิจกาลดังนี้

บุคคลผู้เจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ ถือเอาว่าเป็นความปกติของร่างกายและจิตใจ เช่นมีอายุสมกับวัยของบุคคลไม่ผอมเกินไป ไม่อ้วนเกินไป พูดถึงอาการความเคลื่อนไหว การนั่ง นอน ยืน เดิน กิน ดื่ม ทำพูดคิดเป็นไปอย่างปกติ ไม่ผิดปกติ ก็ถือว่าเป็นผู้เจริญด้วยอายุ คูณิพพรรณ เปล่งปลั่งผ่องใส ไม่มีขรุขระต่างตำไผ่ฝ้าขึ้นที่ผิวหนัง มีความสะอาดราบเรียบก็แสดงถึงได้วรรณสมบัติ สุขะ มีความสุขกายสุขใจ ไม่ตรากตรำลำบากต่อหน้าที่การงานจนเกินไป มีทรัพย์สินเงินทองพอกับค่าใช้จ่าย ไม่มีหนี้สินผูกพันกับผู้ที่มีจิตก็คิดทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์มุ่งแต่จะเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กับผู้อื่น และมีความสันโดษยินดีเท่าที่มีอยู่ไม่ทะเยอทะยานเกินกว่ากำลังของตน แสดงถึงความสุขพละก็มีพลังกาย พลังจิตใจอย่างเข้มแข็ง ส่อให้เห็นแว่วว่าพละนามยดี ทำให้โรคพยาธิตามได้ยาก นับถือว่าเป็นผู้เจริญ ธรรม ๔ ประการดังกล่าวแล้ว

ผู้เจริญด้วยคุณธรรมเห็นปานนั้น ก็ควรประกอบคุณธรรมความดีต่อไปอีก มีใช้ยินดีเพียงเท่านี้ เมื่อมีความสุขสมบูรณ์แล้ว ต้องสร้างคุณธรรมความดีของคนต่อไป หลักของคนดี มี ๗ ประการ คือ

๑. การรู้จักเหตุ ได้แก่การรู้สมุตถานแห่งความดี ความชั่ว สมุตถานแห่งความดี เช่น อโลภะ อโทสะ อโมหะ ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง อาการกิริยาที่แสดงทางกายวาจาและใจก็เป็นไปในทาง ชื่อสัตย์สุจริตไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่นเป็นต้น ส่วนสมุตถานแห่งความชั่ว ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ ความโลภ โกรธ หลง ซึ่งตรงข้ามกับเหตุเบื้องต้น มีผลคือความเดือดร้อนทั้งตนเองและผู้อื่น การรู้จักเหตุเป็นคุณธรรมของผู้เป็นบัณฑิตหรือคนดีประการหนึ่ง

๒. การรู้จักผล ที่บังเกิดแก่บุคคลที่แสดงออกทั้งทางกายและทางจิตใจ ให้เกิดความทุกข์ร้อน กระสับกระส่ายที่ตนได้รับ หรือที่ปรากฏการณ์ให้รู้เห็น ก็จำต้องสืบสาวเข้าหาเค้าเงื่อนของมันว่า ลักษณะเช่นนี้เกิดจากสาเหตุอะไร เมื่อทบทวนหาต้นเหตุทราบว่าเป็นเพราะเหตุนั้น ๆ แล้วหาทางดับ เหตุนั้นเสียได้ ทุกข์ก็ดับไปด้วย ส่วนรู้จักผลฝ่ายดีมาสนองให้เกิดความสุขกายสุขใจ ก็ไม่ควรหลงไหล ไปว่า หมู่นี้ดวงดี มีโชคลาภ เป็นต้น ต้องหาต้นสายปลายเหตุก่อนเพราะการทำดีสร้างบุญกุศลไว้ จึงได้ ดีมีความสุข ต้องภาวนามีใจตนเองว่าทำดีต้องถูกต้องตามทำนองคลองธรรม จึงมีความสุข

๓. รู้จักตน ทำให้ไม่ลืมนั่น คนลืมนั่นมักจะเป็นคนเลิกลอย มักหลงลืมฐานะของตนเอง มักโอ้อวด ตัวว่าเก่งอย่างนั้นอย่างนี้ พูดทับถมบุคคลอื่น ยกย่องตนเองกลับข่มท่าน ทับถมผู้อื่นท่านจึงสอนให้ รู้จักตน โดยฐานะชาติ ตระกูล ยศศักดิ์ สมบัติ บริวาร ความรู้ของตนเป็นอยู่อย่างใด ควรประคับประคองตนให้เหมาะสมฐานะให้มีสมานัตตตา คือวางตนให้เหมาะสมกับความเป็นอยู่ของตนก็สามารถมีความสนิทสนมกับสังคมทั่วไป

๔. มีมัตตัญญู คือรู้จักประมาณในการได้ รู้จักประมาณในการแสวงหา และรู้จักประมาณในการบริโภคใช้สอย คือหาได้ตามทางที่ควรจะได้ ได้มาแล้วก็มีความพลอยยินดีไม่คิดทะเยอทะยาน รู้จักประมาณการแสวงหาใช้สติกำลังปัญญา ขวนขวายหาทางสัมมาอาชีวะไม่หลอกลวงเขามากิน มาใช้ รู้จักประมาณการบริโภค ก็คือรู้ประหยัดไม่ฟุ่มเฟือย สรุ่ยสร้อยจนเกินฐานะ ย่อมจะได้รับความเดือดร้อน จึงควรรู้จักประมาณ

๕. กาลัญญู เป็นผู้รู้จักกาลเวลาที่ประจักษ์นั้น ๆ ตามฐานะหน้าที่ของตน โดยยึดกาลเวลาเป็นหลักปฏิบัติไม่ฉ้อโกงเวลา เพราะเวลามีค่า ที่เรียกว่า เวลาเป็นเงินเป็นทองต้องใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ ไม่ทำเวลาให้คลาดเคลื่อนไปโดยปราศจากประโยชน์ เวลานั้นให้ความยุติธรรมแก่ทุกคนไม่ว่ายากดี

มีเงิน ใช้เวลาประกอบธุรกิจสม่ำเสมอ แต่ใครมีกำลังมากก็ยอมได้มาก ผู้มีกำลังน้อยก็ได้ไม่น้อย เวลาให้ความยุติธรรมแก่มนุษย์อย่างดีที่สุดแล้ว

๖. การรู้จักชุมชน เพราะชุมชนนั้นมีบุคคลหลายประเภทด้วยกัน มีสามัญชน กัลยาณชน บัณฑิตชน บุคคลผู้เข้าสู่สังคม ควรรู้จักว่าหมู่นี้มีสภาพเป็นอย่างไร เมื่อเราเข้าไปสู่ไปหาจะควรวางตนให้เหมาะสมกับฐานะของเขา ควรรักษาจรรยา มารยาท ความสุภาพเรียบร้อยที่ปฏิบัติกับชนนั้น ๆ ว่า หมู่นี้ต้องปฏิบัติอย่างนี้ เป็นต้น ทั้งตนเองและผู้อื่นจะไม่ก่อเหิน

๗. การรู้จักบุคคล คือรู้จักว่า พวกนี้คนดีควรคบหาสมาคม บุคคลผู้ที่เป็นพวกอันธพาลไม่ควรคบหาสมาคม ถ้าคบคนดีมีศรีแก่ตัว ถ้าคบคนชั่วพาตัวยากจน

สัปปริสธรรม ๗ ประการ นี้ ได้ชื่อว่าเป็นหลักของคนดี ถ้าทุกคนมีความคิดปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาดีแล้ว ความดีนั้นก็จะมาสนองทำให้เป็นคนดี มีความสงบทั้งทางกาย วาจา และใจ เมื่อมีความสงบสุขเกิดขึ้นก็เป็นยอดปรารถนาของทุกคน เพราะสุขเกิดจากความสงบ เป็นเลิศ พระพุทธองค์ทรงยกย่องสรรเสริญ ดังพุทธสุภาษิตที่ตรัสไว้ว่า **นตฺถิ สฺนฺติ ปรมํ สุขํ** สุขอื่นนอกจากความสงบไม่มี ดังนี้

จุลศักราช เวียนมาใคร่ครบ จบลงจวบเข้าอังคาร สามสิบเอ็ดต้น ธันวาคมสาร ล่วงพรรษา กาลสามมีหมดเสียง ชาวสี่ชั่วโหมง จวบพบที่ ๑ พุธา มกราคมจวบพบ ๒๕๓๕ ดวงม ประชาต้อนรับ สนุกสนาน เพราะเปลี่ยนวาร ปีใหม่แก้วกว้าง พวกประชาชน อาณาเขต กว้างเปล่งเสียงไชโยให้ร้อง มีความยินดีที่มีชีวิตรอดพ้นจากห้องโรคา พยาธิร่อยบ่มาสรรหา สรรพภัยบ่มาถูกต้อง เพราะบุญบารมีที่ได้ก่อสร้าง กลับมาคุ้มครองเปิกะอยู่สุขสบายบ่มีภัยะ ดูต่างก่อสร้างการงาน อาศัยความรู้ ภาควิชาการที่การทำงานอันใดก็ขึ้น บ่ว่าทรัพย์สินเงินทอง มากขึ้นอาศัยบุญทำกรรมแต่งไว้ กันถึงเวลานักนำมาใช้ เพื่อเสริมสร้างกองบุญ ของเก่ามีแล้ว เพิ่มเติมอุดหนุนเพื่อพอกพูนสืบยาวสาวกว้าง กระทำบุญทานเลี้ยงพระ ตักบาตร อาหารคาว หวานถวายพระ รับปีใหม่แก้วมาเติง เป็นมังคละ มหากุศล จัดเป็นมงคล เจริญก้าวหน้า นานปีมี หนทำไว้ถวายหน้า กลับเป็นบารมีช่วยค้ำบ่ควรลาสา ประมาทพลาดพลั้ง ตั้งใจเที่ยงหมั่นทำบุญ กันทำเสร็จแล้วผลบ่หายสูญเมื่อพายนุนสมบุญแก่กล้าเข้าสู่นิพพานดับทุกข์ คนบ่มีปัญญาหา แต่ความทุกข์ หมกมุ่นหล่นกามา เสพติดยาม้า ส่ำสอนเซาะหา ส้องเสพกามา ทั้งสุรน้ำเหล้า ลวดกัมหัวเมามูมู กันบ่ได้กิน มักนอนขดคู้บ่ห้วงข้องการงาน เป็นคนเกียจคร้าน บ่ทำเวียการ มักนอนชมชาน ตามหัวทางกลางบ้านเมาเซเซชอกข้า รสกลิ่นเมาหาย กลับกลายขี้คร้าน แต่งเจ็บปวดไข้หนานเย็นในวันนั้น อย่างนี้จักทำเป็น พอถึงยามเย็น วินไปเสพเหล้า

ปีใหม่มาถึง บ่พึงละทิ้งยังจาริตบ้านเมือง ช่วยกันอนุรักษ์ให้มั่นคงเสถียรทั้ง ขนบธรรมเนียม ในปีใหม่แก้ว ได้เวียนมาถึง ทะรามแลแล้วเถ้า ทั้งหมู่ชุมเราล้านนาไทย เทศท้อง เครื่องแห่แห่น พินนพาทฆ้อง ช้องกลองอื้อสึงอื้อตือ เครื่องสักการะที่คนหยุดถือตีบ มาเป็นถ้อย มีหลายอันหลาย เชื้อช่อน้อยตุงชัย ข้าวตอกดอกไม้ม ชันเหลียงบุปผา ท่อมก้อม เบญจา หมายสุมต้นผึ้ง พลุสุมพลูค่านำมาเรียนแลบซ้อน หื้อเป็นแถวถั่งถ้อยดงาม เครื่องสักการะ พุทธเจดีย์สถาน เพื่อหื้อสวงาม ทำตามแบบเบ้า คนทั้งหลายหญิงชายหนุ่มเฒ่า ช่วยกันเชิญชวนไปวัด พาลูกพาหลานไปคารวะยังพระแก้ว ๓ องค์ องค์หนึ่งพระพุทธรูปพระเจ้า องค์หลวง ที่คนทั้งปวงเคารพกราบไหว้ เคารพคำสอนพระธรรมนั้นไซ้ เป็นโอวาททั้งพุทธะกราบไหว้พระสงฆ์ พระองค์สังฆะ เริ่มแต่เจ้าโกณฑัญญะ มหาเถรผู้มีประหย้า (ปัญญา) ธรรมเสนาสารีบุตรเจ้าพระโมคคัลลานเถรเจ้า ผู้มีฤทธิ์ยิ่งนัก

เถรทั้งสองธรรมาธรรมะ จากพระโอรสเจ้าโคตม ล้วนแต่ธรรมมีเหตุมีผล ที่พระโคตมตรัสไว้แจ่มแจ้ง เป็นหลักการศึกษา หื้อหมั่นเขียนอ่าน แด้มจะรู้แค้นแห่งศัพท ขยันท่องไว้จะได้มหาเพราะศัพทบาลี ถูกต้อง ท่องบ่นทรงจำทั้งวัน จ้อง ๆ บ่สละทุมทอดละ ก็จักรู้ซ้ำของธรรมะ แดกฉานส่งแจ้งปัญญา

ขอเชิญเจ้าพี่เจ้าน้อง พวกคฤหัสถ์ หื้อพากันมาสู่ศาสนา พระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ ทรงสอนหนุ่มเฝ้าหื้อกาห็นปล่อยวางทอดละ ทั้งส่วนร่างกายที่ไร้สาระ มีแก่เฝ้าชราไป บ่มีใคร บังคับ ทั้งกายและใจ เมื่อมันจักไปไม่มีใครห้าม บ่ให้แก่เจ็บตาย บ่หื้ออวดววยขว้าหน้า บ่หื้อกายาแตกม้าง ทั้งบ่มีใครจะมายบัยย สกิดกิดกันสักคน เกิดมาแล้ว บ่สัสสน เกิดมา เป็นคนล้มตายหมดสิ้น เพราะกายอินทรีย์แตกบ้าง ค่อยพิจารณาเนอเจ้าน้องชั้นข่อยว่าข้า ลำเอียง คนเฝ้าว่าแล้ว อย่าได้ทุมเถียง บ่ได้ลำเอียง ลูกหลานตานเต้า ขอหื้อเข้าใจไว้ชู้อัน ๆ ก่อน แลนวยเหยา

คติธรรมคำสอน

โดย พระธรรมวิมลโมลี

วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา

ฮิตเมืองมี ๘ ประการ คือ

๑. ที่เมืองหื้อเป็นเมือง

๒. ที่ควรได้หื้อได้

๓. ที่ควรส่งหื้อส่ง

๔. ที่ควรใช้หื้อใช้

๕. ที่ควรเอาหื้อเอา

๖. ที่ควรว่าหื้อว่า

๗. ที่ควรใส่หื้อใส่

๘. ที่ควรหื้อจึงหื้อ

อธิบายโดยย่อดังนี้

ที่เมืองให้เป็นเมืองนั้น คือให้รักษาขอบเขตเมืองให้คงอยู่เช่นรักษาคูเมือง อย่าถมคู อย่าขุดกำแพงหรือคูเมือง จงรักษาให้คงสภาพเดิมไว้เป็นหลักฐาน มีโบราณสถาน เช่น ฐานเจดีย์ โบสถ์ วิหาร กำแพง พระพุทธรูปไว้ว่าจะป็นหิน ทอง เงิน และประเภทอื่น ๆ สมควรเก็บรักษาไว้ คงเดิม ซึ่งเป็นหลักฐานของบ้านเมืองที่มีมาแต่โบราณ

ที่ควรได้ให้ได้นั้น คือ ให้ช่วยกันรักษาดูแลเขตแดนเมือง ควรได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องของ ความเป็นมาของเมืองที่เราอาศัยอยู่นี้ให้ช่วยกันทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่บ้านเมือง มิใช่มุ่งทำลาย คงให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองต่อไป

ที่ควรส่งให้ส่งนั้น คือ ส่งเสริมศิลปวิทยาการให้เจริญเฟื่องฟูขึ้นกว่าเดิมด้วยการส่งเสริมและ ส่งเสียให้แก่บ้านเมือง เช่น เสียภาษีอากรให้แก่รัฐ เป็นต้น

ที่ควรใช้ให้ใช้นั้น คือ ให้สถานที่บ้านเมืองให้เกิดประโยชน์ ใช้วัสดุสิ่งของให้เป็นประโยชน์ ใช้พอสมควรแก่ที่สุดที่มีอยู่ ไม่หวงและโลภเอาเป็นส่วนตัวผู้เดียว เผื่อแผ่ผู้อื่น เป็นต้น

ที่ควรให้ว่าให้นั้น คือ เขาทำ เขาพูดไม่ดี ต้องว่ากล่าวตักเตือน แนะนำแนวทางที่ถูกที่ควรให้ เห็นเขาผิดไม่พูด ไม่ว่าจะกล่าวตักเตือนกลายเป็นขาดเมตตาปราณีแก่ผู้อื่น ต้องพูดด้วยความหวังดีให้เกิด สามัคคี

ที่เอาควรให้เอานั้น คือ ให้เอาพอควรอย่าให้เกิดความทะเยอทะยานจนเกินกว่าเหตุและ เอาที่ควรเอาไม่ฉ้อโกงเขามากินมาใช้

ที่ควรใส่ให้ใส่ คือ ให้ใส่ใจต่อสิ่งนั้นไม่ทอดทิ้ง คือ ฝักใฝ่ในสิ่งนั้น

ที่ควรหื้อจึ่งหื้อ คือ ควรสละให้เขาก็ควรสละอย่างไม่วางผลตอบแทนใด ๆ ชนิดให้ด้วยน้ำใสใจจริง ไม่หวังผลเฉพาะหน้า จึงได้ชื่อว่าปฏิบัติตาม ฮิตเมือง เพราะเป็นจารีตวัฒนธรรมที่ควรรักษา สืบไป

ตุงเมืองมี ๙ ประการ คือ

๑. ที่เหมืองป่านนาหื้อเป็นนา

๒. ที่ฝายหื้อเป็นฝาย

๓. ที่ข้าวหื้อเป็นข้าว

๔. ที่ทางหื้อเป็นทาง

๕. ที่หนองหื้อเป็นหนอง

๖. ที่ควรเป็นหื้อเป็น

๗. ที่ควรรู้หื้อรู้

๘. ..(ข้อความหาย)

๙. ..(ข้อความหาย)

คำว่า ที่เหมืองป่านนาหื้อเป็นนานั้น คือ ให้คงไว้อย่าให้แยกกันเพราะลำเหมืองกับที่นาต้องคู่ กันไป เพราะต้องอาศัยลำเหมืองตราบไถนาอยู่ก็ควรปรับปรุงลำเหมืองให้คงไว้อย่าให้ป่านพันนาไป

ที่ฝายหื้อเป็นฝาย ฝายคือผนังหรือเขื่อนเก็บน้ำให้มั่นคง สามารถเก็บไว้ให้มากเท่าที่มีปริมาตร เก็บไว้ได้ เพื่อประโยชน์แก่การเกษตรของเกษตรกรกรมในท้องถิ่น ๆ

ที่ข้าวหื้อเป็นข้าว (สะพาน) เมื่อกักน้ำไว้ก็ต้องมีสะพานข้ามก็ต้องดูแลรักษาให้มั่นคงแข็งแรง เพราะสะพานสามารถทอดให้มีความเชื่อมสัมพันธ์ของคนเราให้ถึงกันทั้งทางกายและจิตใจให้เกิด ความสัมพันธ์ไมตรีต่อกัน

ที่ทางหื้อเป็นทาง คือ ที่ระบายน้ำที่จะไม่ให้ท่วมข้ามและพืชผลอื่น เพราะนามีคันนาปิด อุดตันไม่มีช่องระบายน้ำ น้ำอาจท่วมยอดข้าวได้ คนเราก็เหมือนกันควรจะมีช่องทางระบายความ อัดอั้นตันใจเสียบ้าง มิใช่ปิดอารมณ์ที่ไม่ดีเอาไว้จนสมองระเบิด

ที่หนองหื้อเป็นหนอง คือ หนองคลองบึงอันเป็นธรรมชาติ สมควรจะรักษาไว้มิให้บุคคลรุกร้า เข้าไปทำประโยชน์ของชาติ หรือรักษาธรรมชาติไว้ให้เป็นมรดกของชาติสืบให้เพียงพอกับความ ต้องการผลประโยชน์จากหนอง-บึง

ที่ควรเป็นหื้อเป็น คือ เป็นอะไรแล้วแต่สถานของบุคคล กาลเวลา สถานที่ ก็ควรจะเป็น สถานะบุคคลควรจะเป็นให้เหมาะสมแก่ตระกูล ยศสมบัติ บริวารความรู้ของตนที่มีอยู่ให้เหมาะสม อย่างยิ่ง กาลเวลาที่จะประกอบกิจนั้นก็ควรใช้กาลเวลาให้เป็นประโยชน์มิให้ล่วงเลยไปจนหา ประโยชน์มิได้ หรือมิได้ประโยชน์จากกาลนั้น สถานที่ที่เห็นว่าจะเป็นแหล่งก่อให้เกิดประโยชน์เป็นต้น

ที่ควรรู้หือรู้ คือ คนทุกคนจะล่วงรู้เสียทุกอย่างเป็นไปได้ จะรู้อะไรก็ขอให้รู้จริงใช้ได้ ถ้ารู้ไม่จริงก็ไม่ยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นได้ เกิดขึ้นได้ก็ไม่เจริญเท่าที่ควรมักลุ่ม ๆ ดอน ๆ ไม่อย่างนั้น เพราะนั่นท่านจึงเรียกว่า ตุง คือธงเมืองที่โดดเด่น กวัดแก่งไปมา ของบ้านเมืองหรือประเทศ

กะบือเมือง มี ๖ ประการ คือ

๑. ไพร่หือเอาตนเป็นไพร่
๒. นายหือเอาตนเป็นนาย
๓. หลางกินถ่านใดหือกินถ่านนั้น
๔. ที่ควรมีหือมี
๕. ที่ควรซื้อหือซื้อ
๖. ที่ควรเกษมหือเกษม นี่แล

ไพร่หือเอาตนเป็นไพร่นั้น คือ ชาติชั้นของตนอยู่ในระดับไหนครั้งเป็นไพร่ก็อย่าไปเป็นเจ้า อย่าสร้างทำหน้าที่เป็นใหญ่เป็นต้นให้รู้หน้าที่การงานที่ควรทำ

นายก็หือทำตนเป็นนาย คือ อย่าลดฐานะของตนมาเป็นไพร่ เคยคิดการสูงแล้วกลับมา ทำกิจการต่ำต้อยไม่รักษาเกียรติยศชื่อเสียงของตนไว้ให้ดี

หลางกินถ่านใดหือกินถ่านนั้น คือ ได้เบี้ยหวัดรางวัลระดับไหนให้ยินดีรับตามฐานะของตน ไม่ทะเยอทะยานจนเป็นเหตุให้เกิดฉ้อราษฎร์บังหลวง เป็นต้น

ที่ควรมีหือมีนั้น คือ มีที่อยู่อาศัย มีทรัพย์สินเงินทอง มีศีลธรรมวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม อันดีงาม มีมิตรสหายสหายสืบเชื้ออันควรมี

ที่ควรซื้อหือซื้อนั้น คือ ให้อัตถุสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นแก่ครอบครัวไม่มีก็ควรหาซื้อไว้ให้ครบถ้วน

ที่ควรเกษมหือเกษม คือ ให้เกษมสำราญบานชื่นระรื่นใจก่อให้เกิดสุขสันต์ทุกวันคืน
ทั้งหมดนี้ซื้อกะบือเมือง

กะบือบ้านมี ๖ ประการ ดังนี้ คือ

๑. บ้านหือมีนายบ้าน
๒. บ้านหือมีเยี่ยข้าว
๓. บ้านหือมีฝูงบ้าน
๔. บ้านหือมีกล้วยอ้อย
๕. บ้านหือมีพริกเกลือเหื่อพาย
๖. บ้านหือมีบ่อน้ำ

บ้านหือมีนายบ้าน คือ แม่บ้านหรือผู้ใหญ่บ้าน หลายหมู่บ้านให้มีแคว้นหรือกำนันเพื่อ ควบคุมดูแลหมู่บ้านให้เกิดความสงบสุข

บ้านหือมีเยี่ยข้าว คือ ฤๅข้าวหรือฉางข้าวสำหรับเก็บข้าวไว้กินไว้ขาย ต้องมีที่เกิดแต่ปัจจุบัน ประชาชนมีที่ฝักจึงไม่ต้องสร้างเยี่ยข้าว

บ้านหือมีฝูงบ้าน หมายถึง หมู่บ้านที่จะอยู่ร่วมกันให้มั่นคงเป็นปึกแผ่น เพื่อร่วมกันสร้างความ เจริญให้เกิดขึ้นแก่ตัวเองและชาติบ้านเมือง หากไม่มีเพื่อนฝูงอยู่กันอย่างโดดเดี่ยวมักมีอันตราย ครอบด้าน

บ้านหื้อมีกล้วยอ้อย เพราะพืชเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งเป็นเครื่องบริโภคนของปวงชนและสำหรับประกอบพิธีกรรมอื่น ๆ ตามขนบธรรมเนียมของประชาชน

บ้านหื้อมีพริกเกลือเหื่อพาย ได้แก่เครื่องทำครัวสิ่งจำเป็นก็คือ พริก-เกลือ เหื่อพาย หมายถึงเอาถั่วจานและซอซึ่งขาดไม่ได้เครื่องเหล่านี้ต้องใช้ครบครันอยู่เสมอไม่ขาดตกบกพร่อง

บ้านหื้อมีบ่อน้ำ คือ บ้านใดมีบ่อน้ำ น้ำเป็นสาธารณูปโภคที่จำเป็นที่บ้านหนึ่งจะขาดมิได้

เหตุให้เกษมมี ๗ ประการ คือ

๑. กินวันสังขารปีใหม่
๒. เอาดอกไม้ไปบูชาแก้วทั้ง ๓
๓. เอาทรายมาใส่วัด
๔. สรงน้ำพระเจ้า
๕. ตามประทีปบูชาแก้วทั้ง ๓
๖. กินข้าวแช่ข้าวจาน
๗. ปีใหม่ให้ไหว้แก้วทั้ง ๓

สิ่งที่จะทำให้ความเกษมสุขสำราญบานใจหรือว่าร่าเริงบันเทิงใจนั้นคือการทำให้พิธีสงกรานต์ปีใหม่ ทำให้เกษมสำราญ ๗ ประการ คือ

กินเลี้ยงกันในวันสงกรานต์ตามประเพณี นอกจากกินแล้วยังมีการรดน้ำดำหัว ขอศีลขอพรจากผู้สูงอายุเพื่อหวังผลคือความมีอายุยืนขวัญเย็น

เอาดอกไม้ไปบูชาพระรัตนตรัยหรือบูชาแก้วทั้ง ๓ คือ พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า และพระสงฆ์ด้วย เรียกว่า แก้วทั้ง ๓

เอาทรายมาใส่วัดเพื่อให้พื้นที่สนามเสมอโบราณท่านว่าพุทธศาสนิกชนไม่ว่าใคร ๆ อาจจะได้ล่วงเกินพระรัตนตรัยด้วยกาย วาจา และใจ ทั้งได้ตั้งใจหรือเผลอลืมสติอาจจะทำผิดคิดผิดไปแล้วขนทรายใส่วัดเป็นการรุกรโทษนั้นใจก็สบายมีความสุข

สรงน้ำพระ ในที่นี้หมายถึงเอาสรงน้ำพระพุทธรูป และพระสงฆ์ น้ำเป็นของสะอาด หอมสดและเยือกเย็น การมาสรงน้ำพระก็เท่ากับมาชำระจิตใจของตนไปด้วย เพราะการกระทำเป็นการแสดงความเคารพ

ตามประทีปบูชาแก้วทั้ง ๓ ดังกล่าวมาแล้วในเบื้องต้นพึงให้เกิดแสงสว่าง คือ ดวงปัญญา

กินข้าวแช่ข้าวจาน ถูสังขารหรือสงกรานต์นั้น เป็นฤดูร้อนคนโบราณถึงกับนำเอาข้าวสวยที่หุงบริสุทธิ์แล้วนำเอาแช่น้ำแข็งเพื่อให้พระรับประทานเย็น ๆ จะทำให้ได้รับความชุ่มชื้นทางด้านจิตใจยังสุขภาพจิตได้เกิดความเกษมสำราญ ข้าวจานนั้นคงผสมกับน้ำผึ้ง น้ำอ้อย นม เนย เครื่องผสมให้เอร็ดอร่อย

ปีใหม่ให้ไหว้แก้ว ๓ ประการ ยึดเป็นสัจจะที่พึงทางจิตใจต่อไป

เหตุหื้อเป็นคนซังแก่ท่านมี ๑๑ ประการ คือ

๑. ท่านจะหื้อสิ่งของแก่กันกลับไปห้ามท่านเสีย
๒. ท่านยกยอคุณผู้ใดผู้หนึ่งไปชมเสีย
๓. มักพ่อดูหน้าตาเนื้อตนท่าน
๔. มักขวัญขวยถ้อยคำไปมานำมาเปิดเผย

๕. เมื่อท่านกล่าวถ้อยคำอันเป็นมงคล กลับไปกล่าวถ้อยคำอันเป็นมงคลแทรกขึ้นในขณะนั้น

๖. ไปสู่เรือนท่านมักถามดูข้าวของท่าน

๗. ยืมของท่านแล้วนานส่งคืนท่าน

๘. ทักข่มท่านยกตน

๙. มักอวดตัวรู้ตนหลวง

๑๐. มักริษยานินทาท่าน

๑๑. มักใช้วาจาตำหนิท่านง่าย

ทั้ง ๑๑ ข้อนี้ ผู้ได้นำมาปฏิบัติแล้วย่อมจะเป็นที่เกลียดชังแก่คนทั้งหลายไม่สมควร ประพฤติตนในลักษณะเช่นนี้ เพราะจำให้คนระแวงสงสัยไม่ยากคบหาสมาคมด้วย

ลักษณะคนถ้อยมี ๙ ประการ คือ

๑. มักยุยงหือท่านผิดเถียงกัน

๒. มักจ่ม (บ่น) เมื่อกระทำการ

๓. อยู่ผู้เดียวมักไปจาดตน (พูดคนเดียว)

๔. ประโยชน์บมิป้อยไปหาท่าน

๕. คำท่านบ่ถามหากกล่าว

๖. ไปหาท่านกิจบ่แล้ว (ยังไม่เสร็จ) ป้อยถามหนี

๗. สั่งท่านแล้วซ้ำป้อยโง่จา

๘. อาศัยเชิงผู้ใด ป้อยกล่าวโทษผู้นั้น

๙. หมักหันสั้นหันหมุน คือเห็นคับแคบมองไม่ไกลออกไปให้กว้างขวาง

ทั้งหมดนี้เป็นกิจการของคนถ้อยคนเลว ไม่ควรคบหาสมาคมฯ

เหตุอันจักหือฮักมี ๔ ประการ คือ

๑. กระทำอันใดมักแจ่มมักอวยหือเสมอกัน

๒. อุปัทวะเกิดมีแก่บุคคลผู้ใดบ่ละเสีย

๓. การอันใดท่านมิไปช่วยท่าน

๔. ท่านผิดเถียงกันไปช่วยห้าม

เหตุอันจักหือพ้นโทษมี ๔ ประการ คือ

๑. อย่าจาหือท่าน (คือกลับคำท่าน)

๒. อย่าจาคำดูแควนท่าน

๓. คำอันติดด้วยโทษอย่าโง่จา (คำที่เป็นพิษภัยแก่ตัวและสังคมอย่านำไปพูด)

๔. จาคำอันใดมักแถมถ้อยแถมคำ (อย่าไปพูดซ้ำเติมเสริมต่อในทางไม่ดีให้เกิดสับสนยาวสาวกว้างออกไป)

เหตุอันจักให้เคารพรักก็ดี เหตุจะให้พ้นจากภัยอันตรายก็ดี พึงปฏิบัติตามเหตุทั้งสองนี้ ท่านเป็นที่รักและปลอดภัยที่สุด

เหตุหื้อท่านดูแควนมี ๘ ประการ คือ

๑. เรียนคุณบู้บ่หลวก (เรียนอย่างโง่ ๆ)
 ๒. เยี้ยอันใดบ่เป็นอันนั้น (ทำทั้งทำขว้างไม่รู้จักเสร็จ คือทำอะไรไม่เสร็จสักอย่างเดียว)
 ๓. สัจจะวาจาในทางมกร้าย (พูดจริงทางเสียหายหรือเปิดเผยความลับ)
 ๔. มักเหล่ลนท่าน (คือรู้จักฐานะของบุคคลและสังคมขาดความยำเกรง)
 ๕. นิ่งนอนร้าย (คือไม่รู้ที่ควรหรือไม่ควร เช่น พาดหัวกระได กันประตู เป็นต้น)
 ๖. มักเล่นซ้ำท่าน (เท่ากับยอมตัวลงเป็นข้าทาสกับเขาด้วย แต่เดี๋ยวนี้คงไม่มี)
 ๗. มักกินอาหารอันถ่อนคือว่าบ่ซิบเซียง (ชอบกินของเหลว ๆ มูมามไม่เลือกที่ขอให้มิบกินก็พอ)
 ๘. กลางหมู่กระทำอนาจารไม่มียั้งอาย (ปล่อยของเหม็นออกกลางชุมชนคือตดกลางหมู่ผู้ดี)
- ทำให้คนผู้รู้เห็นเกิดความอับอายขายหน้า แต่ผู้กระทำกลับเมิ่นเฉยทำให้คนผู้รู้ถูกดูแคลน

จากสังคมผู้ดีควรระมัดระวังให้มาก

เหตุหื้อเสียศิลปคุณมี ๓ อย่าง คือ

๑. มักนั่งประตูบันได ที่เป้นเข้า-ออก
 ๒. เอาแรงผ้าถุงเช็ดหน้า
 ๓. เอาไม้โรงฝีจิ้งฟันหรือจิ้งเขี้ยว
- ทั้ง ๓ อย่างนี้ทำแล้วศิลปคุณเสื่อมบ่ดีทำเน้อ

เหตุอันจักหื้อเสียสิริ (ศรี) มี ๔ ประการ

๑. นุ่งผ้าเสื้ออันเก่าและปุดขาด
๒. สีฟันขณะนั่งถ่ายอุจจาระ
๓. กินอาหารบ่เหือดปาก (กินจุบกินจิบบ่อย ๆ)
๔. นอนหลับเมื่อเข้าหรือพระอาทิตย์ข้ามศรีษะ ตื่นเมื่อคำหื้อพระอาทิตย์ข้ามหัวแล

ทั้ง ๔ อย่างนี้ แม้เป็นจักรพรรดิก็สิ้นแล

เหตุเป็นกรรมอันหนักในโลกนี้มี ๔ ประการ

๑. อภิเษกท้าวพระยา
๒. กิจอันชำระรั้วเวียงและไร่นา
๓. จัดแปลงราชสารลานคำหื้อทราบเพียงหรือราชทูตเอาไปให้แก่ท้าวพระยาทั้งหลายผู้อื่น
๔. สร้างยุทธกรรมมีต้นว่าแปลงหาบ ล่อช้าง ล่อม้า คือเป็นเรื่องหนังกอก

เหตุอันจักหื้อเสียมิตรรักมี ๔ ประการ คือ

๑. มักเล่นเล่นลวนกันจนเจน
๒. มักฟังคำส่อ (มักฟังคำส่อเสียด)
๓. มักนุ่งเสื้อนุ่งผ้ารวมกัน
๔. มักไปหาเมียกัน

ผู้ใดประพฤติดังเสียมิตรรักเน้อ

เหตุจักหื้อเสียยศ ๓ ประการ คือ

๑. ไปสู่ที่ท่านกินเหล้า
๒. มักไปสู่ผู้ถ้อยกว่าตน (ผู้ประพฤติเลวทราม)

๓. มักไปไหนผู้เดียวไม่มีเพื่อนพ้อ

ทั้ง ๓ อย่างนี้ทำให้เสียยศศักดิ์ศรีตนควรระวังให้มากที่สุดทีเดียว

เหตุอันจกหือเสียปัญญา มี ๔ ประการ คือ

๑. นอนหลับเมื่อกลางวัน

๒. มักกินอาหารอันบูดเหม็น

๓. มักเสพเมถุนธรรมเมื่อวันหือรู้ถี่เห็นแจ้ง

๔. นางคำห้าว

การอันบ่ควรกระทำและจกเป็นเหตุหือฉิบหาย มี ๙ ประการ คือ

๑. มักตีครวเรือนเสีย (คือทำร้ายของเพื่อนบ้าน)

๒. มักเยี่ยะร้านแก่ลูกและเมียตน (คือตีต่อลูกเมีย)

๓. มักเล่นเบี้ย เล่นแถน (คือเล่นไฮโลลูกเต๋า)

๔. เล่นหมากรุก หมากสะกา งดด้วยผู้หญิง (คือหมกมุ่น)

๕. งดเหล้า (นักเลงสุรา)

๖. มักไปเดินเมินนาหาประโยชน์บ่ได้

๗. อดอ้างตนว่ากล้าหาญ

๘. เข้าของตนมีไว้แล้ว ปอวยว่ายืมของท่านจ่ายเกิน

๙. มีคำระหัดปอຍไปกล่าวแก่ท่านผู้อื่น (คือบอกความลับของตนแก่ผู้อื่น)

เหตุอันจกหือกินแห่งใจ มี ๕ ประการ คือ

๑. กระทำการอันใดบ่พิจารณาถ้วนถี่

๒. หือคนซี้ไร้กัยืมของภายหลังถามเอาบ่ได้

๓. เป็นพยาธิน้อยปอຍบ่ยา เมื่อเป็นหนักจึงยา บ่หายจกตายแล

๔. ท่านว่าบ่ดีปอຍว่าดีขึ้นทำ ท่านว่าดีแลบ่กระทำ

๕. ยืมของบ่พอดูที่แตกที่แหง แล้วปอຍรีบเอาไป

การนั้งหือพ้นจากโทษ มี ๖ ประการ คือ

๑. อย่าช้องหน้าขุนผู้ใหญ่

๒. อย่างนั้งช้องหน้าผู้มีพระคุณแก่ตน

๓. อย่างนั้งที่ทางเที่ยว ที่ทางเดินไปมา

๔. อย่างนั้งภายหลังผู้ถ่อยกว่าตน

๕. อย่างนั้งใกล้ข้าวของท่าน

๖. เขี่ยคำทั้งหลายเหล่านี้ ออกในโลกวินัยและโลกหานิมิตตังยกมานี้

เหตุจกหือเป็นข้าศึกแก่ตน มีดังนี้

คราวอยู่ส่วสดีมีเงินทองอยู่เต็มไท ไก่ออยู่เต็มเกล้า ข้าวเต็มเหยีย เมียนอนปางข้าง ช้างม้าจัวควาย อยู่ร่วมเรือน ล้วนแต่ข้าศึกเนื้อ

ผีโพงอยู่ร่วมบ้าน คนซี้คร้านอยู่ร่วมเรือน อยู่เด็กบ่มีไผ่ปกไฟไว้ในเกล้า ให้คนยากไร้ลงพื้น ค้าล่านแต่เป็นข้าศึกเนื้อ

ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น

การแต่งกายพื้นเมืองของชาวพะเยา

การแต่งกายของชาวเมืองพะเยาประกอบด้วยเครื่องนุ่งและเครื่องห่ม เชื่อกันว่าการแต่งกายในสมัยพญางำเมือง และพญาเม็งรายสืบมาจนสมัยราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน น่าจะมีความคล้ายคลึงกัน ในรูปแบบและความนิยมโดยใช้ผ้าฝ้ายที่ทอขึ้นเองในท้องถิ่น ผู้ชายจะนิยม “สับหมึก” คือการสักยันต์ด้วยหมึกดำเมื่อเริ่มเข้าสู่วัยหนุ่มจะสักตั้งแต่เอวลงมาถึงเข่าหรือต่ำกว่าเข่าเล็กน้อย (หญิงสาวจะเมินชายที่ปล่อยสะโพกขาว เพราะถือว่าเป็นคนขี้ลาด) ผ้านุ่งเรียกว่า “ผ้าต้อย” มี ๒ ขนาด คือ ขนาดสั้น และขนาดยาว ขนาดสั้นเรียกว่านุ่งแบบ “เค็ดหม้าม” หรือ “เก็นหม้าม” เพื่อโชว์ลายสักหมึกให้เห็นชัดเจน ขนาดยาวจะนุ่งแบบโจงกระเบน สำหรับส่วนบนจะเปลือยอก เวลามีกิจหรือโอกาสพิเศษจะมีผ้าพาดบ่าเรียกว่า “ผ้าเช็ด” เวลาหน้าหนาวจะมี “ผ้าตุ้ม” ใช้คลุมตัวทั้งชายและหญิง

การแต่งกายของหญิงไม่ต่างจากผู้ชายมากนัก โดยผู้หญิงจะนิยมเกล้ามวยสูงกลางศีรษะ ปักปิ่นหรือเสียบดอกไม้ประดับ การเปลือยอกของผู้หญิงเป็นเรื่องธรรมดา ในอดีตจะมีเพียงผ้าสื่อนั่นซึ่งมีวิธีใช้หลายอย่าง เช่น การพันผ้าไว้ใต้ทรงอก หรือปิดอก ใช้คล้องคอปล่อยชายผ้าไว้ด้านหลัง หรือคล้องทั้งชายไปด้านหลัง ใช้ห่มเฉียงแบบสไบ เรียกว่า “สะห้วยแฮหลัง” หรือ “เปี่ยงบาย” นุ่งผ้าขึ้นลายขวางยาวกรอมเท้า เรียกว่า “ขึ้นตอตินต่อเอว” องค์ประกอบของชิ้น ๓ ส่วน คือ หัวขึ้น ตัวขึ้น และตีนขึ้น ผ้าที่นำมาทำเป็นเครื่องแต่งกายจะทอด้วยมือซึ่งนอกจากจะใช้ปักปิดร่างกายแล้ว ผ้าของล้านนาก็ยังเป็นสิ่งที่สื่อถึงความสุนทรีย์ ผู้ทอยังใส่ศิลปะความงดงามของฝีมือและจิตใจ รวมทั้งวิถีชีวิตของตนเองตลอดจนสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เข้าไปในผลงานนั้นด้วย จะพบว่าสีสันทันของผ้า การตัดเย็บและวัสดุที่ใช้ทำผ้า จะมีความสอดคล้องผสมกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมของธรรมชาติเป็นอย่างมาก

ปัจจุบันชาวพะเยาได้ฟื้นฟูการแต่งกายพื้นเมืองขึ้น ซึ่งมีหลายรูปแบบตามกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในอาณาจักรล้านนาในอดีต เป็นการประยุกต์รูปแบบของเสื้อผ้าในยุคดั้งเดิมมาแต่งโดยรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของชาวพื้นเมืองไว้ มีลักษณะดังนี้

เครื่องแต่งกายหญิง กำหนดไว้ ๔ แบบ คือ

แบบที่ ๑ เสื้อคอกลม แขนกระบอกต่อแขนต่ำ ผ่าอกตลอด ผูกเชือกหรือติดมะต้อมแต่บมีกระเปาะสองข้าง ส่วนผ้านุ่งจะเป็นผ้านุ่งลายขวางตอตินต่อเอวสีดำ เฉพาะช่วงเอวจะต่อด้วยผ้าฝ้ายขาวอีกประมาณฝ่ามือ ปัจจุบันเป็นขึ้นตีนรวด คือ จะทอทั้งเชิงเอวครั้งเดียวกันไม่มีการเย็บต่อเหมือนที่ผ่านมา และเชิงจะมีลวดลายสลับสีอีกด้วย

แบบที่ ๒ เสื้อหญิงแบบคอกลม ตัวหลวม แขนกระบอกต่ำ แขนต่ำ ผ่าครึ่งอกติดมะต้อมแต่บ (กระดุมแป๊ะ)

แบบที่ ๓ เสื้อหญิงแบบคอกลม ตัวหลวมเข้ารูปเล็กน้อย จับเกล็ดเอวด้านหน้าและด้านหลังข้างเกล็ดผ่าอกตลอด ติดกระดุมอัด แขนเสื้อเป็นแขนกระบอกสั้นหรือกระบอกยาวแต่การต่อแขนจะคอโดยการตัดเว้าตรงปุมไหล่แบบเสื้อปัจจุบัน

ภาพที่ ๓ ภาพ การแต่งกายของชาวพะเยา
ที่มา : ภูมิปัญญาชาวบ้านและเทคโนโลยีท้องถิ่น

แบบที่ ๔ เสื้อคอกลมมีระบายตรงسابเสื้อ ปลายแขนและชายนิยมใช้ผ้าปานขาวหรือแพรสี ปลายแขนและชายนิยมใช้ผ้าปานขาวหรือแพรสี ส่วนเสื้อชั้นในจะเป็นเสื้อคอกระเช้า

เครื่องแต่งกายชาย กำหนดไว้ ๒ แบบ

แบบที่ ๑ เสื้อคอกลม แขนสั้นหรือแขนยาว ผ่าหน้าตลอด ผูกเชือก มีกระเป๋าะปะทั้ง ๒ ข้าง ของผ้าเป็นสีตุ่นของใยฝ้าย หรือสีแบบย้อมคราม หรือม่อฮ่อม

แบบที่ ๒ เสื้อคอกลมผ่าครึ่งอก ติดมะต้อมหอยสองเม็ด มีกระเป๋าะหรือไม่มีก็ได้ ส่วนกางเกงชาย จะมีรูปแบบคล้ายกางเกงจีน มีทั้งขาสั้น (ครึ่งหน้าแข้ง) และยาวมาถึงข้อเท้า เรียกว่า “เตี่ยวสะดอ” ตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายทอมือ

ชาวไทยภูเขาอาศัยอยู่ ๓ หมู่บ้าน คือ บ้านนาบัว บ้านห้วยก้างปลา และบ้านบ่อต้นสัก ซึ่งการแต่งกายก็เหมือนชาวเขาทั่ว ๆ ไป เป็นเอกลักษณ์ของชาวเขาโดยเฉพาะ เช่น เสื้อผ้าจะผลิตขึ้นเอง และมีการตกแต่งด้วยวิธีการปักด้วยมือ มีสีสันสวยงามบางครั้งเครื่องแต่งกายของเขายังแบ่งย่อยออกไปอีก เช่น ผู้หญิงที่ยังไม่แต่งงานก็จะมีสัญลักษณ์บอก สำหรับผู้ชายแต่งตัวคล้ายคนจีนโบราณ

การกินอยู่

เนื่องจากจังหวัดพะเยาประกอบด้วยคนไทยหลายเผ่าพันธุ์ทั้งไทลื้อ ไทยใหญ่ และคนเมือง การกินอยู่จะมีทั้งส่วนที่เหมือนกันและส่วนที่แตกต่างกัน เช่น คนเมืองและไทลื้อนิยมบริโภค ข้าวเหนียวเป็นหลัก ส่วนไทยใหญ่นิยมบริโภคข้าวเจ้า

อาหารหลักของคนเมืองส่วนใหญ่จะมีรสจัดปานกลาง มีความอร่อยกลมกล่อมแบ่งเป็น ประเภทต่าง ๆ เช่น

แกงผักชนิดต่าง ๆ ที่อร่อยเป็นที่นิยมทั่วไปคือ แกงแค เป็นแกงที่ประกอบด้วยพืชผัก ชนิดต่าง ๆ มากที่สุดในบรรดาอาหารทุกชนิด พืชผักส่วนใหญ่จะเป็นสมุนไพร นอกจากนี้นี้ยังมีแกงอ่อม ซึ่งเป็นแกงที่นิยมบริโภคกันทั่วไป มีประวัติความเป็นมาช้านาน เคยพบชื่อแกงอ่อมในศิลาจารึก สมัยพญางำเมือง แกงโสะ เป็นอาหารที่ขึ้นชื่อมีความอร่อยเพราะทำจากแกงประเภทต่าง ๆ หลายชนิดและผักต่าง ๆ มารวมกัน

ลาบเป็นอาหารหลักและนิยมเลี้ยงในงานพิธีสำคัญ ๆ ลาบต้องรับประทานกับผักสดชนิดต่าง ๆ การทำลาบจะมีขั้นตอนที่ละเอียดหลายขั้นตอนโดยใช้เนื้อสัตว์ปรุงกับเครื่องปรุงรสอาหารต่าง ๆ เครื่องเทศบางชนิด พริก การทำลาบนิยมทำลาบหมู ลาบควาย ลาบวัว ลาบไก่ และลาบปลา อาหารประเภทลาบนับว่ามีคุณค่าทางอาหารสูง เพราะได้รับโปรตีน นอกจากนี้ ยังได้วิตามินและเกลือแร่ต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อร่างกายจากผักสดหลายชนิด ผักบางชนิดจะเป็นสมุนไพรที่ดี เช่น ดีปลีสด ผักคาวตอง ใบอ่อนของมะละกอ ใบบัวบก เป็นต้น

น้ำพริกผัดหนึ่ง ก็เป็นอาหารที่นิยมรับประทานอีกประเภทหนึ่ง สามารถปรุงน้ำพริกได้หลายชนิด เช่น น้ำพริกปลา น้ำพริกฮ้า น้ำพริกหนุ่ม น้ำพริกต๋อ (ตัวอ่อนของต๋อ) น้ำพริกแดงและอื่น ๆ อีกมากมาย น้ำพริกเป็นอาหารพื้นบ้านที่นิยมรับประทานทั่วไป

อาหารประเภททอดและย่าง เช่น เนื้อทอด ใส่อั่ว (ไส้กรอก) ไก่ย่าง ปลาย่าง กบย่าง หมูย่าง อาหารประเภทหนึ่ง เช่น ห่อนึ่ง อาจเป็นห่อนึ่งไก่ ห่อนึ่งปลา มีรสชาติอร่อยคล้ายแกงแค อาหารประเภทปิ้ง เช่น ปลาแอ็บ เป็นอาหารที่นิยมทั่วไป จะใช้ใบตอง หรือใบมะพร้าวห่อปลา ซึ่งปรุงรสด้วยเครื่องต่าง ๆ นำไปปิ้งสุก

นอกจากนี้อาหารของคนพื้นเมืองพะเยา ยังมีอาหารพื้นบ้านอีกหลากหลาย และที่แตกต่างไปจากภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย คือ แกงกระด้าง จะนิยมกินในฤดูหนาว เพราะอากาศหนาวเย็นจะทำให้แกงซึ่งมีไขมันจากสัตว์แข็งตัวคล้ายกับวุ้นเรียกว่ากระด้าง

ขนมหวานที่คนเมืองพะเยานิยมทำรับประทานมาแต่อดีตส่วนใหญ่จะเป็นข้าวต้มต่าง ๆ ทำจากข้าวเหนียว ขนมปาด เป็นขนมที่นิยมทำในงานปอยต่าง ๆ

อาหารหลักของไทยใหญ่ที่มีชื่อเสียงและนิยมทั่วไป คือ แกงฮังเล ซึ่งทำจากเนื้อหมูมีกลิ่นหอม รสกลมกล่อมอร่อย และนิยมใช้เลี้ยงแขกต่าง ๆ ในงานพิธีที่สำคัญๆ ทั่วไป อาหารพื้นบ้านของไทยใหญ่ที่นิยมทานอีกชนิดหนึ่ง คือ น้ำพริกอ่อง ซึ่งมีความอร่อยและเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป ส่วนใหญ่ทำจากเนื้อหมูสับ ปรุงแต่งรสด้วยเครื่องต่าง ๆ มะเขือเทศและพริก ถั่วเน่าเป็นเครื่องปรุงอาหารที่ขึ้นชื่อของไทยใหญ่ ทำจากถั่วเหลือง นิยมใช้ประกอบอาหารต่าง ๆ เพื่อแต่งรสอาหารให้อร่อย

กิริยามารยาท

ในอดีตที่ผ่านมาคนเมืองพะเยา โดยทั่วไปจะมีกิริยามารยาทที่อ่อนน้อมถ่อมตนให้เกียรติและให้ความสำคัญต่อแขกผู้มาเยือนเป็นอย่างสูง มีความโอบอ้อมอารี จิตใจงามโดยเฉพาะผู้หญิงจะเป็นคนที่ให้เกียรติผู้ชายมาก มองโลกในแง่ดีเสมอ การพูดโต้ตอบระหว่างชายหนุ่มหญิงสาวในอดีตจะให้เกียรติกันและกันมาก ใช้ภาษาที่ไพเราะและมีความหมายลึกซึ้งแบบอุปมา-อุปไมย เป็นคำว่าเป็นเครือโต้ตอบกัน ผู้ชายจะไปเที่ยวบ้านผู้หญิงตอนหัวค่ำ เมื่อผู้ชายขึ้นไปบนบ้านของหญิงสาว ฝ่ายหญิงจะพูดทักก่อนว่า “มาแอ่วกาอ้าย” ฝ่ายชายก็จะตอบว่า “อ้ายติดใจบ้านนี้ มันเป็นบ้านข่มบ้านเย็น บ้านเหน็บกินไก่ ปลุกกล้วยไต้กลายเป็นกล้วยไข่” สาวก็จะตอบกลับไปว่า “บ้านนี้มันร้อนบ้านไหม้ บ้านใกล้ตัววันเดือนสองอันตาวันสองสองแก่น ไผ่ใคร่มา” ไม่จริงดอกพี่ บ้านนี้ร้อนเหลือเกิน เพราะมันอยู่ใกล้พระอาทิตย์ดวงจันทร์มีสองดวง ดวงอาทิตย์สองดวง หมายถึง บ้านที่มีตายาย แม่และพ่อ (คนโบราณกล่าวว่าเป็นไฟหรือความร้อน)

ผู้ชายจะเปลี่ยนคำพูดต่อไปว่า “มะเขือเหนือกว่ามะเขือใต้

สาวจะตอบว่า “มะเขือเหนือ”

หนุ่มก็กลับความเป็น “มะเขือเหนือได้ มะเขือใต้เค้น”

และจะพูดได้ตอบเป็นคำหยอกสาวอื่น ๆ ที่แฝงไว้ด้วยความหมาย ความรัก ความใคร่ไว้ต่าง ๆ มากมาย

มารยาทในสังคมของคนพะเยาในอดีต เด็ก ๆ จะให้ความเคารพนับถือพระสงฆ์มาก สิ่งของต่าง ๆ ภายในวัดห้ามนำมาใช้เป็นของส่วนตัวที่บ้าน ในวันพระชาวบ้านจะไปทำบุญที่วัดและถ้ามีอายุมากอยู่ในวัยชราจะไปนอนที่วัดทุกวัดทุกวันพระ เพื่อรักษาศีล ลดละเลิกกิเลสทั้งหลาย คนเมืองในอดีตจะเป็นคนไม่โลภมาก ไม่ยึดติดกับวัตถุ มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สงบและไม่ทำลายความเป็นมนุษย์ซึ่งกันและกัน

ประเพณีที่คนในท้องถิ่นยึดถือปฏิบัติ

ประเพณีการเกิด

เมื่อเด็กคลอดออกมาถึงพื้นเรียกว่า “ตกฝาก” ญาติพี่น้องจะจับเวลาเกิดไว้ เพื่อให้โทรหานาย จากนั้นประมาณ ๕ นาที รกก็จะตามออกมา แม่ฮับ(หมอต้าแย) จะใช้ผิวไม้เอี้ย (ไม้ไผ่ชนิดหนึ่ง) ตัดสายรก เอารกที่ตัดแล้วใส่เกลือ ขมิ้นผงแล้วห่อด้วยใบตองไปฝังไว้ใต้บันไดเอาใบหนาดและหนามพุทราคลุมไว้ หรือเอาใบหนาดห้อยตามชายคาเรือนกันผีร้าย

การทำเช่นนี้ เพราะความเชื่อว่าผู้ที่มีลูกอ่อนนั้นขวัญอ่อน ผีจะมารบกวน และการเอารกฝังไว้ใต้บันได ก็เนื่องจากสมัยที่ยังเป็นเมืองขึ้นของพม่า พม่าเกรงว่าจะมีคนมีบุญมาเกิด และกั๊อึสรภาพ จึงให้เอารกของทารกฝังใต้บันได ให้คนเหยียบขึ้นลงจะได้เสื่อม

เมื่อคลอดเสร็จแล้ว มารดาจะต้องอยู่เดือน (อยู่ไฟ) ถ้าลูกเป็นผู้หญิง อยู่ไฟ ๒๓ วัน เรียกว่า “เผือกี่ เผือด้าย” เพราะลูกผู้หญิงจะต้องเรียนรู้การปั่นด้าย ทอผ้า ถ้าเป็นลูกผู้ชายอยู่ไฟ เพียง ๒๘ วัน เป็นเคล็ดให้หยุดคมหอกคมดาบ การอยู่ไฟนั้นแม่จะต้อง “เข้าเล่า” คือ รมยา การรมนานี้จะต้องทำหลังคลอดแล้ว ๓ วัน การอยู่ไฟจะต้องอยู่ในห้องเพื่อให้ลมลูกเข้าอู่เร็ว และไม่ไห้แม่ได้กลิ่นของแสลง เช่น น้ำอบ อาหารบางชนิด จะทำให้ผิวดำคล้ำ

ประเพณีการบวช

งานบวชทางเหนือเรียกว่า “ปอยหลวง” หรือ “เป็กข์ตุ้” กุลบุตรที่จะบวชจะต้องมีอายุตั้งแต่ ๗ ปีขึ้นไป ถึง ๒๐ ปี เรียกว่า “บวชพระ” พระนิยมนิยมเรียกสามเณรทั้งหลายว่า “พระ” สามเณรที่อายุน้อยกว่า “พระน้อย (พระหน้อย)” ถ้าเป็นสามเณรที่มีอายุมาก เรียกว่า “พระโคงหรือสามเณรโคง” หากลาสิกขาออกไปจะถูกเรียกชื่อว่า “หน้อย” “น้อย” ส่วนการเป็กข์นิยมทำกับกุลบุตรอายุตั้งแต่ ๒๐ ปีขึ้นไป เรียกว่า อุปสมบทหรือเป็กข์ เมื่อเป็นพระภิกษุเรียบร้อยแล้วจะเรียกขานว่า “ตุ้” และเวลาสิกขาออกไปเป็นคฤหัสถ์ชาวบ้านเรียกว่า “ขนาน” หรือ “หนาน”

ภาพที่ ๔ ภาพ ประเพณีการบวช

งานบวชนาคจะมีวัน “ดาปอย” เป็นการเตรียมงานเมื่อกุลบุตรจะบรรพชาหรือจะอุปสมบทนั้น พ่อแม่ผู้ปกครองต้องไปบอกกล่าวตกลงกับเจ้าอาวาสเพื่อขออนุญาตให้มีพระอุปัชฌาย์สำหรับการบรรพชาครั้งนี้ เมื่อได้รับอนุญาตแล้วก็จะมีการเตรียมตัวนาค (กุลบุตรผู้จะบวช) จะมีการแผ่หน้าบุญ (หน้าบุญ) โดยให้คนใกล้ชิด ๒-๓ คน นำผ้าสบงจีวรใส่พานขึ้นไปตามบ้านญาติมิตรเพื่อบอกหน้าบุญ เมื่อทราบแล้วก็จะยกพานผ้าขึ้นจรดหน้าผาก พร้อมกล่าว คำอนุโมทนาสาธุ ปัจจุบันนิยมบอกบุญโดยการส่งการ์ดหรือบัตรเชิญ

วันดาปอย คือ วันก่อนที่จะทำการอุปสมบทหรือบรรพชา ๑ วัน เจ้าภาพจะมีการเตรียมการเกี่ยวกับเครื่องบวช เช่น ผ้าไตร บาตร หรือเครื่องอัฐบริวารให้พร้อม และต้องเตรียมอาหารการกินไว้ต้อนรับแขกที่จะมาร่วมอนุโมทนา ซึ่งถือดอกไม้ธูปเทียน จตุปัจจัย ในพานนาคเรียกว่า “ฮอมปอย” นาคก็จะรับธูปเทียนดังกล่าว และให้พระตอบแทน บางแห่งจัดทำพิธีรับขวัญนาค โดยจัดทำต้นผึ้ง (ต้นผึ้ง) และเชิญอาจารย์ซึ่งเป็นหมคนายก หรือ “หนาน” เป็นผู้ทำพิธีขวัญนาค เพื่ออบรมกล่อมเกล่าจิตใจให้ระลึกถึงคุณพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ และ พระคุณของมารดา บิดาที่เลี้ยงตนมา

ทางเหนือเรียกผู้ที่จะอุปสมบทหรือบรรพชา หรือนาคว่า “ลูกแก้ว” โดยจะไปโกนผมที่วัดญาติพี่น้องจะพาลูกแก้วไปแต่งตัวด้วยผ้าถุงสีขาว นุ่งห่มโจงกระเบน สวมขลุ่ย แต่งหน้า ทาปาก ทาผิวประดับแหวนประดับสร้อย ล้วนของมีค่ามากมาย เสร็จแล้วจะมีพิธีบวชนาคโดยใช้ธูปบ้าง ม้าบ้าง หรือขึ้นขี่คอของคนที่แข็งแรง บางแห่งให้ลูกแก้วนั่งบนหลังช้างไปตามถนนแะบ้านญาติ เพื่อผูกข้อมือรับขวัญ

งานปอยถือกันว่าเป็นงานมงคลที่ยิ่งใหญ่ เจ้าภาพจัดเลี้ยงเพื่อบำเพ็ญทานตามฐานะของแต่ละคน บางคนอาจจัดมหรสพให้มีขอ รำวง ดนตรี ลิเก หรือภาพยนตร์ เป็นการเฉลิมฉลองกันอย่างครึกครื้น ผู้คนไปร่วมทำบุญก็จะได้รับรับประทานอาหารอย่างอัมหมี่พื้มน และได้ชมมหรสพต่าง ๆ อีกด้วย

ส่วนวันรุ่งขึ้น ก็พานาคไปทำพิธีบวชในอุโบสถ บวชเสร็จแล้วจะต้อง “อยู่กรรม” ประมาณ ๓-๔ วัน เพื่อรำลึกถึงพระคุณของพ่อแม่โดยใช้ลูกประคำ “ตกหมากนับ”

ประเพณีปีใหม่

ประเพณีปีใหม่ หมายถึง ประเพณีสงกรานต์ซึ่งทางล้านนาไทยเรียกว่า ประเพณีปีใหม่ไม่ได้ถือเอาวันสงกรานต์เป็นวันสำคัญ แต่ถือเอาวันพระยาวัน คือ วันเถลิงศกเป็นวันสำคัญ วันนี้อยู่จากวันเนาตรงกับวันที่ ๑๕ เมษายน

วันสงกรานต์ สำเนียงล้านนาไทยออกเสียงว่า “สังขานต์” หรือ “วันสังขานต์ล่อง” ที่ออกเสียงเช่นนี้เป็นไปตามอักขรวิธีของล้านนาไทย คือ ถ้าตัว ร กล้า พยัญชนะที่ ๑ ให้ออกเสียงเป็นตัวที่ ๒ คือ กล้า ก ให้ออกเสียงเป็น ข เช่น กรง เป็น “ขง” ประสาท เป็น “ผาสาท” ประดับ เป็น “ผะดับ” ฯลฯ ตามอักขรวิธีของล้านนาไทยท่านกล่าวว่า ถ้า ร กล้า พยัญชนะที่ ๑ ให้ออกเสียงเป็นตัวที่ ๒ เพราะฉะนั้น สงกรานต์จึงออกเสียงเป็นสังขานต์

พิธีในระหว่างงานปีใหม่

วันสงกรานต์

วันนี้ตรงกับวันที่ ๑๓ เมษายน ของทุก ๆ ปี ทางล้านนาไทยถือเป็นวันสังขานต์ล่อง ยังไม่ได้ถือว่าเป็นวันปีใหม่ ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นวันทำความสะอาดบ้านเรือน เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย จะหยุดการทำงานทั้งหมด เข้าตรู่ของวันนี้เราจะได้ยินเสียงปืนยิงขึ้นฟ้า เสียงพลุ (ปัจจุบันมีเสียงประทัดด้วย) ดังมาจากบ้านต่าง ๆ ถือกันว่า “ขับไล่ตัวสังขานต์” คนโบราณสร้างภาพพจน์ของตัวสังขานต์ ไว้ว่า “ปู่สังขานต์ ย่าสังขานต์” ตัวสังขานต์ทั้ง ๑๒ นี้ มีหน้าที่รับเอาขยะมูลฝอยรวมทั้งเสนียดจัญไรทั้งปวง ปู่สังขานต์กับย่าสังขานต์จะหาบกระบุงใหญ่พระรุ่งพระรังมาทั้งคู่ พ่อ แม่ มักจะบอกลูก ๆ ให้ตื่นนอนแต่เช้าคอยดูตัวสังขานต์

ตอนสายก็จะนำเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ที่นอนหมอนมุ้ง ไปทำความสะอาด จากนั้นก็จะ “ดำหัว” หรือ “สระผม” โดยใช้ส้มป่อย ซึ่งถือว่าเป็นของแก้เสนียดจัญไรและอาถรรพณ์คนโบราณได้บัญญัติระเบียบพิธีโดยถือเอาวันที่ “สังขานต์ล่อง” ว่าเป็นวันอะไร ก็จะกำหนดบริเวณที่เป็นศรีเป็นกาลกิณี เป็นจัญไร ตามวันสังขานต์ล่องดังนี้

ถ้าสังขานต์ล่อง

วันอาทิตย์	ศรีอยู่ที่ลิ้น	กาลกิณีอยู่ที่อก	จัญไรอยู่ที่สะดือ
วันจันทร์	ศรีอยู่ที่หน้าผาก	กาลกิณีอยู่ที่นม	จัญไรอยู่ที่ปลายนิ้ว
วันอังคาร	ศรีอยู่ที่ปลายจมูก	กาลกิณีอยู่ที่ไหล่ซ้าย	จัญไรอยู่ที่ไหล่ขวา
วันพุธ	ศรีอยู่ที่ริมฝีปาก	กาลกิณีอยู่ที่จมูก	จัญไรอยู่ที่กลางหลัง
วันพฤหัสบดี	ศรีอยู่ที่ใต้คาง	กาลกิณีอยู่ที่ระหว่างคิ้ว	จัญไรอยู่ที่ท้ายทอย
วันศุกร์	ศรีอยู่ที่หน้าแข้ง	กาลกิณีอยู่ที่กระหม่อม	จัญไรอยู่ที่กระหม่อม

คนโบราณท่านแต่งเป็นโคลงสี่ไวยากรบทุกวัน เป็นภาษากวีล้านนาเก่ามาก โคลงสุดท้ายท่านสรุปไว้ว่า

ดำหัวเซ็ดทอดซัด	โรกา
อันอยู่ในกายา	แห่งห้อง
ศรีและโสภา	อยู่ที่ ไฉน
ควรลูปคลำจ้องจ้อง	เที่ยงแท้ศรีงาม
เต็มว่าตัวบ่งามสักหน่อย	ครันลูปคลำศรีคร้อยคร้อย
ก็หากสี่ชும்บานเนอ	

แปลว่า เมื่อดำหัว ควรเซ็ดจัญไรและกาลกิณีทั้งหมดเสีย ซึ่งมันอยู่ตามร่างกาย แต่ว่าศรีอันเป็นของประเสริฐอยู่ตรงไหน จงหมั่นลูปคลำไว้ ย่อมเพิ่มสง่าราศีให้แน่นอน

ถึงแม้ว่าไม่มีความสวยงามแม้นิดเดียว หากได้ลูปคลำศรีบ่อย ๆ ก็ย่อมทำให้เกิดสง่าราศีได้

การตัดดอกไม้ที่เป็นพระยาดอก

เมื่อ “ดำหัว” เสร็จแล้วจะตัดดอกไม้หรือใบไม้ (ถ้าไม่มีดอก) ที่เป็นนานปี ซึ่งในหนังสือปีใหม่แบบล้านนาไทยจะบอกให้เป็นปี ๆ ไป ตามตำราท่านวางหลักไว้ว่า ใครรู้ดอกไม้ใดพระยาดอกให้เอาจุลศักราชตั้ง หารด้วย ๘ เศษเท่าไร เป็นนามดอกไม้ที่เป็นพระยาดอกไม้นั้น เช่น เศษ ๑ ดอกไม้ที่ขึ้นชื่อด้วยสระเป็นพระยาดอก คือ อินทนิล อัญชัน เป็นต้น ถ้าได้ตัดดอกไม้ที่เป็นพระยาดอกท่านจะวุฒิจำเริญยิ่งแล

ในตำราบอกว่า บางปีก็ดำหัวก่อนสังฆานต์ล่อง บางปีก็ดำหัวพร้อมกับสังฆานต์ล่อง บางปีก็ดำหัวหลังจากสังฆานต์ล่องไปแล้ว พิธีนี้ความละเอียดมาก คนส่วนมากจึงดำหัวในวัน “สงกรานต์” เท่านั้น ส่วนเวลาก็ตามสะดวก

การทำพิธีดำหัวเพื่อขอขมา และขอพรในวันพระยารวัน

การดำหัวในวันนี้ไม่เหมือนการ “ดำหัว” ในวันสังฆานต์ล่อง ซึ่งเราดำหัวให้แก่ตัวเอง สำหรับวันนี้เราไปดำหัวผู้อื่น ถ้าจะอธิบายให้เข้าใจง่าย ๆ ก็คือ การนำเอาสิ่งของเครื่องสักการะ เช่น หมาก สุ่มพลูสุ่ม หรือขนมหมาก ขนมหลู่ น้ำขมิ้น ส้มป่อย เลื้อผ้า เช่น เลื้อ ผ้าเช็ดตัว ผ้าขาวม้า ฯลฯ อาหารแห้ง เช่น ปลาเค็ม ปลากระป๋อง ผลไม้อะไรก็ได้ตามแต่กำลัง หรือเจตนาของเรา แม้จะมีแค่ดอกไม้ธูปเทียน และน้ำส้มป่อยก็ได้ แต่สิ่งที่ขาดไม่ได้คือ น้ำส้มป่อย

บุคคลที่เราจะไปดำหัว คือบุคคลที่มีพระคุณหรือผู้ที่เราเคารพนับถือ เช่น บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ ญาติผู้ใหญ่ เป็นต้น เพื่อเป็นการแสดงกตัญญูทักเตือนให้ตนประพฤติดีไปขอโอสิกรรมจากท่าน ท่านจะให้พรแก่เรา ไม่ใช่เราไปอวยพรให้แก่ท่าน เป็นการพบกันอย่างน้อยปีละครั้ง คือ ในยามปีใหม่เช่นนี้

เมื่อเราเตรียมสิ่งของแล้ว อาจเป็นคนเดียวหรือหลายคนก็ได้ ส่วนมากมักไปกันเป็นหมู่คณะ ถ้าใกล้ก็เดินทางด้วยเท้า ถิ่นขันใส่พานดอกไม้ ขันใส่น้ำส้มป่อย หรือขันสำหรับใส่น้ำรดกัน ถ้าไกลก็ไปกันด้วยรถยนต์ เมื่อไปถึงบ้านที่เราจะดำหัวก็พากันขึ้นไปบนบ้านทักทายปราศรัยกันตามธรรมเนียม เพราะล้วนแต่คนที่รู้จักคุ้นเคยกันทั้งสิ้น เจ้าของบ้านก็ต้อนรับด้วยขนมหรือสิ่งอื่น ตลอดถึงข้าวปลาอาหารถ้าเป็นเวลาที่ควรรับประทาน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกาลเทศะ เมื่อคุยกันพอสมควรแล้ว ก็จะนำสิ่งของ

ที่มาดำหัวขึ้นประเคนท่านผู้ที่เราไปดำหัวเช่นเดียวกับประเคนของแก่พระ เมื่อท่านรับแล้วท่านจะให้พรแก่เรา พรมีต่าง ๆ กัน แล้วแต่โวหารของท่าน

เมื่อผู้ใหญ่ให้พรเสร็จจะเอาปลายนิ้วจุ่มลงไปแช่น้ำส้มป่อย เอาอุบที่ศีรษะเป็นเสร็จพิธี จากนั้นจะเป็นการรดน้ำผู้ที่เรามาดำหัวก็ได้ ถ้าท่านอนุญาตเราก้รดนินด้วยความปลอดภัย อาจะรดน้ำลูกหลานของบ้านนั้นด้วยก็ได้ แต่เล่นกันอย่างสุภาพ

วันเนา

วันนี้ตรงกับวันที่ ๑๔ เมษายน วันนี้เป็นวันหลังจากวันสงกรานต์ล่องไปแล้ว พระอาทิตย์สถิตอยู่ที่ ๒ ราศี จึงได้ชื่อว่า “วันเนา” แต่ทางล้านนาไทยเรียกเพี้ยนไปว่าเป็น “วันเนา” ถือว่าเป็นวันที่ไม่เป็นมงคล ตามความรู้สึกของคำว่า “วันเนา” นั้น เมื่อ “เนา” จึงไม่เป็นมงคลกลายเป็นวันเสียไป

วันนี้ตั้งแต่เช้ามืด พ่อค้าแม่ขายทุกสารทิศจะนำสินค้าประเภทเนื้อ ผัก ปลา เข้ามาขายในตลาดย่านชุมชนในเวียงหรือตามย่านชุมชนทั่วไป ประชาชนทั้งหลายส่วนมากเป็นผู้หญิงจะมาจับจ่ายซื้อของที่ตนต้องการ เพื่อนำไปประกอบอาหารสำหรับถวายพระในวันรุ่งขึ้นและเลี้ยงญาติพี่น้อง เพราะในวันรุ่งขึ้นซึ่งเป็นวันพระยาวัน ตลาดทุกแห่งจะหยุดขายของด้วยเหตุนี้ในตลาดสดทั่วไปจึงเนืองแน่นไปด้วยผู้คนมากกว่าวันธรรมดา

วันนี้ทั้งวันจะเป็นวันห่อธรรมดา (วันสุกดิบ) ทุกครอบครัวจะประกอบอาหารทั้งคาวและหวาน อาหารส่วนมากจะเป็นแกงอ่อม แกงฮังเล ข้าวต้มผัดและห่อหนึ่ง (ห่อหมก) ส่วนมากของหวานจะเป็นข้าวต้มผัด ขนมเทียน เป็นต้น ชาวบ้านจะพยายามทำให้ประณีตสะอาดเพราะเป็นของที่จะไปถวายพระและเลี้ยงญาติพี่น้อง วันนี้นอกจากถือว่าไม่เป็นมงคลแล้วยังมีจารีตสืบต่อกันมาว่า “ห้ามด่า ห้ามพูดคำหยาบ” ใครด่ากันในวันนี้ถือว่าปากจะเน่าตลอดปี ผู้ที่ถูกด่าก็จะขวยตลอดปีเช่นกัน ตอนบ่ายของวันนี้คนทั้งหลายจะถือขันคนละใบ เล็กบ้างใหญ่บ้างพากันไปยังเกาะทรายตามแม่น้ำ เพื่อนำทรายมาก่อเจดีย์ทรายในวัด ใครจะขนทรายไปวัดไหนบ้างแล้วแต่เจตนาหรือความพอใจ แต่ว่าวัดสุดท้ายต้องเป็นวัดประจำหมู่บ้านของตน ทางวัดจะสานเสวียนคล้ายรูปพระเจดีย์ใหญ่เล็กกลดหลั่นกันไป ขนทรายมาเทใส่ในเสวียนที่ตั้งไว้นั้นขณะขนทรายเข้าวัด ท่านสอนให้รำพึงคำขนทรายเข้าวัดว่า “อะโห ะตะเม วาสูกัง ติระตะนัง สัพพะปาปิงวินัสสะตุ” รำพึงคำนวนไปจนกว่าจะขนทรายเสร็จ

เหตุผลของการขนทรายเข้าวัดนี้ คนโบราณท่านกล่าวว่า เราเดินเข้าไปในวัดต่าง ๆ บางทีเจดีย์ทรายในวัดซึ่งเป็นของสงฆ์อาจติดเท้าออกมาโดยเราไม่รู้ตัว ถ้าไม่ได้ขนทรายไปใช้แล้ว เมื่อตายไปจะไปเกิดเป็นเปรต คนล้านนาสมัยก่อนถือเรื่องสมบัติสงฆ์เป็นของสูงเป็นของศักดิ์สิทธิ์ ใครจะลักหรือทำลายไม่ได้ถือว่าเป็นบาปหนัก ในวันนี้ตามประเพณียังไม่มีกราสาดน้ำกัน อาจจะมีการร่อนน้ำสาดกันเล่นบ้างในหมู่เด็ก ๆ หลังจากก่อเจดีย์ทรายแล้วมีเทศน์ธรรมอันสงสืใหม่ เมื่อฟังเทศน์เรื่องนี้จบ พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ หลังจากนั้นอาจารย์วัดก็กล่าวคำเวนทาน พระสงฆ์ให้พร นำเอาน้ำขมิ้น ส้มป่อยไปประพรมนภหรือสัตว์ที่เตรียมจะปล่อย แล้วปล่อยให้บินออกจากกรงไป แล้วเอาด้ายสายสิญจน์ที่ล้อมรอบเจดีย์ทรายของใครของมันก็กลับไปบ้าน นำไปผูกข้อมือให้ลูกหลานต่อไป ก่อนจะกลับก็สรงน้ำพระพุทธรูป ดำหัวท่านเจ้าอาวาส แล้วจึงกลับบ้านเตรียมสิ่งของสำหรับจะไปดำหัวพ่อแม่หรือท่านที่เคารพนับถือต่อไป

วันพระยาวัน

วันนี้จะตรงกับวันที่ ๑๕ เมษายน คนล้านนาไทยถือวันนี้เป็นวันสำคัญยิ่งกว่าวันทั้งหลาย จนตั้งชื่อให้ว่า “วันพระยาวัน” ได้แก่วันเถลิงศกจุลศักราช เรียกว่า เริ่มวันปีใหม่ของปี วันเนา ที่ผ่านมานั้นเป็นวันที่พระอาทิตย์โคจรอยู่ระหว่าง ๒ ราศี คือ มีนและเมษ ส่วนวันพระยาวันเป็นวันศกใหม่ นับเป็นวันสำคัญยิ่งใครจะทำงานมงคลใด ๆ ในวันนี้ได้ทั้งสิ้น การเรียนเวทมนตร์คาถา ยกครู ครอบครู รวมทั้งสักเลขยันตอยู่ยงคงกระพันก็นิยมทำกันในวันนี้

ในวันนี้ ชาวบ้านจะนำสารกับข้าวคาวหวานไปถวายพระที่วัดกันแต่เช้า และนำไปให้บ้านบิณฑบาต หรือผู้ที่เคารพนับถือต่าง ๆ ในวันนี้คนที่ไม่ค่อยไปวัดก็จะตัดบาตรที่วัดกันทุกคน เพราะถือกันว่าเป็นประเพณีที่ต้องทำกันประจำทุกปี ทางวัดจะมีพานข้าวตอกดอกไม้ รูปเทียน ชันใส่ข้าวสุก และขนมหรืออาหารอื่น ๆ เมื่อไปถึงวัดแล้วก็จุดรูปเทียนถือข้าวตอกดอกไม้บูชาพระพุทธรูป แล้วนำดอกไม้รูปเทียนมาใส่ขันแก้วทั้ง ๓ ซึ่งมักจะตั้งไว้กลางวิหารเป็นพานใหญ่สูงประมาณ ๑ ศอกครึ่ง ทำเป็นมุม ๓ มุม แต่ละมุมมีความหมายถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

เมื่อพระสงฆ์ลงมาสู่วิหาร อาจารย์วัดจะนำให้พระและสมათานศีล ๕ อาจารย์วัดจะกล่าวคำ “เวทนาน” พระสงฆ์ให้พรแล้วศรัทธาหยาด (กรวด) น้ำเป็นเสร็จพิธี

วันปากปี

เป็นวันถัดจากวันพระยาวัน ตรงกับวันที่ ๑๖ เมษายน เป็นวันปากของปี ในตอนเช้าชาวบ้านจะพากันไปวัดพร้อมกับนำสวดใส่เครื่องบูชาพเคราะห์ พร้อมเสื้อผ้าของตนเองและคนในครอบครัวเพื่อบูชาพเคราะห์ทั้งเก้า หรือเรียกว่า “เข้าเก้าพุ่น” เครื่องบูชาพเคราะห์เหล่านี้จะไปวางไว้ต่อหน้าพระประธาน เจ้าอาวาส และอาจารย์วัดทำพิธีกรรม เชื่อกันว่าเมื่อได้ทำพิธีนี้แล้วครอบครัวจะปราศจากเคราะห์ตลอดปี ตอนบ่ายอาจจะไปทำพิธีรดน้ำดำหัวพ่อแม่ ผู้เฒ่าผู้แก่ บุคคลที่เคารพนับถือ บางบ้านก็จะนิมนต์พระมาเทศน์ที่เรียกว่า “ฟังธรรมเหือน” หรืออาจจะสืบทอดในวันนี้

ประเพณีวันปีใหม่ของชาวจังหวัดพะเยาและชาวล้านนาเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่นอกจากจะได้บำเพ็ญบุญเพื่อเป็นสิริมงคลวันปีใหม่แล้ว ยังได้มีโอกาสพบปะญาติพี่น้องเพื่อนสนิท และไดรดน้ำกันตามประเพณีชาวล้านนา ถือกันว่าไม่ว่าจะอยู่ไกลแสนไกล ในปีหนึ่งก็ขอให้ได้กลับบ้านในวันขึ้นปีใหม่หรือวันสงกรานต์ก็เป็นมงคลยิ่ง

ประเพณีทานข้าวสลาก

ประเพณีการ “ทานข้าวสลาก” หรือการ “กินก๋วยสลาก” ตามสำเนียงพูดของเมืองเหนือ หมายถึง ประเพณีทานสลากภัต เป็นประเพณีที่ชาวเหนือถือปฏิบัติสืบเนื่องมาช้านานแล้ว การทานก๋วยสลากจะเริ่มในราววันเพ็ญเดือนสิบสองเหนือ (คือเดือนสิบใต้ ประมาณ เดือนกันยายน) และสิ้นสุดในเดือนเกี๋ยงดับ (เดือนสิบเอ็ดใต้) การทานก๋วยสลาก (หรือบางแห่ง เรียกว่า ทานข้าวสลาก) ในจังหวัดพะเยาจะเริ่มที่วัดป่าแดงขุนาค ซึ่งถือว่าเป็นปฐมอารามในจังหวัดพะเยาก่อน แล้ววัดอื่น ๆ จึงจะจัดได้ ปัจจุบันทำกันตามสะดวก

ภาพที่ ๕ ภาพ ขบวนช่างฟ้อนในงานบุญตานก้วยสลาก

ประเพณีสืบชะตา

การสืบชะตา การต่ออายุ หรือสืบชะตากำเนิดให้ยืดยาวออกไป หมายถึงต้องการให้เป็นมงคล มีชีวิตอยู่อย่างสุขสบายปราศจากโรคภัยทั้งหลาย ทำให้มีความเจริญรุ่งเรืองสืบไปความเชื่อถือ การสืบชะตานี้มีตำนานปรากฏในคัมภีร์สืบชะตากล่าวว่า “พระสารีบุตรเถระซึ่งเป็นอัครสาวกของพระพุทธเจ้ามีสามเณรองค์หนึ่งชื่อติสสะอายุ ๗ ปี ท่านบวชเพื่อศึกษาเล่าเรียนกับท่านเป็นระยะเวลาหนึ่งปี วันหนึ่งพระสารีบุตรสังเกตเห็นลักษณะของสามเณรว่าจะมีอายุได้อีก ๗ วันเท่านั้นก็ถึงแก่กรรมภาพ ท่านพระสารีบุตร จึงเรียกสามเณรมาบอกถึงความจริงให้ทราบ ว่า ตามตำราหมอดูและตำราลักษณะของเธอมะจะมีชีวิตอยู่ไม่เกิน ๗ วัน ดังนั้นให้เธอลับไปบ้านเพื่อรำลึกโยมพ่อแม่และญาติเสีย สามเณรมีความเศร้าโศกเสียใจมากร้องไห้ร่ำไรนำสงสาร นมัสการลาอาจารย์แล้วเดินทางกลับบ้าน ด้วยดวงหน้าอันหม่นหมอง

ระหว่างที่สามเณรผ่านไปนั้น ได้พบปลาน้อยใหญ่ในสระน้ำซึ่งกำลังแห้งเขิน เมื่อสามเณรไปถึงปลากำลังดิ้นทุรนทุรายเพราะน้ำไม่เพียงพอ สามเณรรำพึงว่า เออ! เรายังจะตายภายใน ๗ วัน ปลานี้ถ้าหากไม่มีน้ำจะต้องตายภายในวันนี้แล้ว อย่างกระนั้นเลยถึงเราจะตายก็ควรโปรดสัตว์คือปลาเหล่านี้ให้พ้นจากความตายเถิด สามเณรจึงช้อนปลาน้อยใหญ่ทั้งหมดไว้ในภาชนะ คือบาตรของตนนำไปปล่อยที่แม่น้ำใหญ่ ระหว่างทางพบอีเก้ง ลูกแร้วของนายพรานสามเณรก็ปล่อยอีเก้งอีก เมื่อเดินทางไปถึงบ้าน บอกเรื่องที่ตนจะตายให้ญาติมีบิดามารดาเป็นต้น ต่างก็ร่ำไห้สงสารสามเณร ยิ่งนัก ทุกคนต่างคอยเวลาที่สามเณรจะมรณภาพด้วยดวงใจที่แสนเศร้า เลยกำหนดหนึ่งวันสองวันตามลำดับจนล่วงกำหนดไป ๗ วัน สามเณรก็ยังไม่ตาย กลับมีผิวพรรณผ่องใสยิ่งขึ้น ญาติจึงบอกให้สามเณรกลับไปหาพระสารีบุตรเถระ สามเณรเดินทางไปถึงพระสารีบุตรมีความประหลาดใจถึงกับจะเผด็จราที่ทั้ง สามเณรติสสะจึงกราบเรียนให้ทราบเกี่ยวกับการนำปลาไปปล่อยในน้ำ และปล่อยอีเก้งจากแร้วของนายพราน การกระทำเพื่อยืดชีวิตสัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ จึงเป็นพลังให้พ้นจากความตายได้ ด้วยตำนานนี้เอง ทำให้ชาวบ้านล้านนาไทยทั้งหลายนิยมการสืบชะตาเป็นประเพณีสืบมาจนทุกวันนี้

ประเพณีสืบชะตาแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. ประเพณีสืบชะตาคน
๒. ประเพณีสืบชะตาบ้าน
๓. ประเพณีสืบชะตาเมือง

๑. ประเพณีสืบทอดคน

นับเป็นประเพณีสำคัญที่ชาวล้านนาไทยนิยมทำกันในหลายโอกาส เช่น เนื่องในวันเกิด วันได้ยศศักดิ์ตำแหน่ง วันขึ้นบ้านใหม่ ฤดูใหม่ หรือไปอยู่ที่ใหม่บางครั้งเกิดเจ็บป่วย หมอเมื่อ (หมอตุ๋น) ทายักว่าชะตาไม่ดี ชะตาขาด ควรจะทำพิธีสะเดาะเคราะห์และสืบทอดต่ออายุจะทำให้คลาดแคล้วจากโรคภัยและอยู่ด้วยความสวัสดิต่อไป

การสืบทอดคนนี้มีเครื่องพิธีคล้ายคลึงกัน อาจจะแตกต่างกันไปบ้างในเครื่องพิธีบางอย่าง และชื่อเครื่องในพิธีเท่านั้น สถานที่จะทำในห้องโถง หากเป็นวัดก็จะจัดในพระวิหาร หรือที่ “หน้าวง” คือห้องรับแขกของเจ้าอาวาส ถ้าเป็นบ้านก็จัดทำ “บนเต็น” คือ ห้องรับแขก ซึ่งต้องใช้ห้องกว้างให้เพียงพอสำหรับแขกที่มาร่วมงาน หากเป็นวัดก็จะมีพระภิกษุสามเณร รวมทั้งอุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย ถ้าเป็นบ้านก็ต้อนรับญาติมิตรแขกหรือที่มาร่วมงาน แขกที่มาร่วมงานนี้โดยมากจะเป็นญาติพี่น้องลูกหลาน บางครั้งก็มีผู้สนิทสนมคุ้นเคยมาร่วมด้วย

๒. ประเพณีสืบทอดบ้าน

บ้านที่อยู่อาศัยของชาวล้านนานั้น เกิดจากการตั้งของชุมชนที่มีอายุเท่านี้เท่านี้ เช่น ตั้งมาเมื่อปีมะแม พุทธศักราช ๒๔๐๐ หากนับมาจนถึงปัจจุบันจะเป็นร้อยห้าสิบแปดปี คืออายุนานนับร้อยปีแล้ว แต่ความเชื่อของคนว่า บ้านที่ตั้งมาตามฤกษ์ยามวันดีวันเสียนั้นมีเวลาที่ราหูมาดูดเข้ามากับเป็ดเปียนทำให้ชะตาบ้านขาดลง เป็นเหตุให้คนที่อาศัยอยู่ในบ้านนั้นประสบความเดือดร้อนเจ็บป่วยกันไปทั่ว ในกรณีที่มีคนตายติด ๆ กันในบ้านเกินกว่า ๓ คนขึ้นไปในเวลาไล่เลี่ยกันนั้น ชาวล้านนาถือว่าอุบาทว์ตกลงสู่บ้านหรือชาวบ้านถือเป็นเรื่อง “ชืดบ้าน ชืดเรือน” โดยจะร่วมพิธีขจัดปัดเป่า เรียกว่า สืบทอดบ้าน อีกประการหนึ่ง เมื่อปีใหม่สงกรานต์ล่วงไปประยวันปากปี ปากเดือน ปากวัน ได้แก่วันที่ ๑๖-๑๗-๑๘ เมษายน ชาวล้านนาจะกำหนดเอาวันใดวันหนึ่งสืบทอดบ้านเพื่อให้เกิดความสวัสดิแก่ประชาชนภายในบ้านของตน

หอเสื่อบ้าน

ในแต่ละหมู่บ้าน จะมีศาลเทพารักษ์ประจำบ้านเป็นที่สถิตของอาฮัก หรืออารักษ์บางแห่งเรียกเจ้านายบ้าง หอเสื่อบ้าง นับเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์รองลงมาจากวัดทีเดียว หากจะพิจารณาคำว่า “เสื่อ” คือ เครื่องนุ่งห่มที่ใช้สวมใส่สำหรับเป็นเครื่องป้องกันความหนาว ความร้อน สัตว์น้อยใหญ่มีงู รัน เป็นต้น มารบกวนเป็ดเปียน “เสื่อบ้าน” จึงมีลักษณะปกป้องบ้านไว้มิให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อน เหมือนคนใส่เสื้อป้องกันสิ่งต่าง ๆ ฉะนั้น

หอเสื่อบ้านมักจะอยู่กลางบ้านใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม โดยเริ่มจากหอเสื่อบ้านเป็นแห่งแรก โดยปู่อาจารย์แก้ววัด ลำมวัด และศรัทธาผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านจะช่วยกันทำความสะอาดรอบหอเสื่อบ้าน บ้านบางแห่งไม่มีหอเสื่อบ้านแต่มีศาลากลางบ้าน ก็จัดพิธีกรรมบนศาลานั้น ราชวัตรประดับด้วยต้นกล้วย ต้นอ้อย ต้นข่า โดยนำมาปักรอบราชวัตรนั้นโยงด้วยสายสิญจน์ตั้งแต่หอเสื่อบ้านหรือศาลากลางบ้านไปยังบ้านแต่ละแห่งครบทุกหลังคาเรือน บางครั้งโยงไปหาบริเวณ ๔ แจ่งบ้าน หรือ ๔ มุมบ้าน ขัดราชวัตรในบริเวณทั้ง ๔ มุม ประดับธงทิวซึ่งเรียกกันว่า “ช่อ” ทุกแห่งมีสีสันทันต่างกันไปตามทิศของจุดโลกบาล

๓. ประเพณีสืบทอดเมือง

การทำพิธีสืบทอดเมืองของชาวล้านนาไทยมีมาแต่สมัยโบราณ ถือว่าการตั้งเมืองมีดวงชะตาที่เรียกกันว่า “ดวงชะตาเมือง” บางครั้งดาวพระเคราะห์ทั้งหลาย ดวงที่เป็นปาปะเข้ามาทับดวงเมือง ทำให้เมืองนั้นชะตาตก ชะตาไม่ดี และชะตาขาด เมื่อเป็นเช่นนี้ชาวเมืองที่อาศัยอยู่ในเมืองนั้นจะได้รับความเดือนร้อน เป็นทุกข์ด้วยโรคภัยไข้เจ็บและได้รับเคราะห์กรรมต่าง ๆ นานา เมื่อเป็นดังนี้ผู้เป็นใหญ่ในเมืองนั้นจะร่วมทำพิธีสืบทอดเมืองขึ้น เพื่อสืบอายุเมืองต่อไปไม่ให้ขาดลง ในคัมภีร์สืบทอดเมืองกล่าวว่า “คนจัดสืบทอด บุปผาลาชา ดวงดอก ข้าวตอก ดอกไม้ ลำเทียนหื้อได้ไป นิมนต์พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เจ้า มาพอเท่าอายุเมืองนั้น คือว่าปีตั้งเมืองแต่ปฐมหัวที่นั้น มาตราบถึงปีบัดเดียนั้น นับถอยหลังมันได้กี่ปีก็หื้อเอาพระสังฆะเจ้าเท่านั้น มาสูตร กระทำมงคละ”

ภาพที่ ๖ ภาพ บ้านศูนย์กลาง วัฒนธรรมของชาวไทยลื้อ

เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม

วิถีชีวิตของผู้คนในเมืองพะเยามีความผูกพันเชื่อมโยงกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม วิถีต่าง ๆ ได้ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาแต่โบราณกาลจนถึงปัจจุบัน ผสานกลมกลืนกับจารีต ประเพณี ในที่นี้จะกล่าวถึงวัฒนธรรมที่แสดงถึงเอกลักษณ์ความเป็นล้านนาเมืองพะเยา พอสังเขปดังนี้

บ้านเรือนเมืองพะเยา

ภาคเหนือของประเทศไทยมีภูมิประเทศที่ประกอบด้วยเทือกเขาต่าง ๆ มากมาย มีชาวเขาหลายเผ่าอาศัยอยู่ตามป่าเขาโดยทั่วไป แต่ชาวล้านนาไม่นิยมอยู่อย่างชาวเขา ตรงกันข้าม กลับอาศัยในบริเวณที่ราบลุ่มระหว่างภูเขาซึ่งมีธารน้ำไหลผ่าน เรือนล้านนาจึงคล้ายกับ เรือนไทยภาคอื่น คือเป็นเรือนใต้ถุนสูง เพื่อความปลอดภัยจากสัตว์ร้าย และเพื่อหนีน้ำท่วม ในฤดูน้ำหลาก

เนื่องจากภาคเหนือมีอากาศค่อนข้างหนาวเย็น บ้านเรือนเมืองพะเยาจึงนิยมเอา ด้านยาวของเรือนหันไปยังทิศตะวันออก และทิศตะวันตก ส่วนจั่วหรือด้านสกัดมักหันไปยัง ทิศเหนือ และทิศใต้ เป็นการวางเรือนขวางตะวันทำให้ตัวเรือนได้รับแสงแดดมากขึ้น ไม่ต้อง ปะทะกับลมจากทิศเหนือ ในฤดูหนาวซึ่งหนาวเย็น เรือนชาวเขามักมีเตาไฟไว้ในตัวเรือน เพื่อหุงหาอาหารและให้ความอบอุ่นไปด้วยพร้อมกัน ประตูหน้าต่างจึงมีแต่น้อยเท่าที่จำเป็น เท่านั้น โดยเฉพาะเรือนของชาวเขาเผ่าอิก้อ จะเห็นว่าเกือบไม่มีหน้าต่างเลย คือ มีพื้นเรือน กับหลังคาคลุมลงมาจรดพื้น ภายในเรือนจึงมืดสนิท โอกาสที่แสงสว่างจะผ่านเข้าไปได้น้อยมาก แต่เดิมชาวล้านนาเคยมีครัวไฟอยู่ในเรือนเช่นกัน ต่อเมื่ออพยพลงมาทางใต้ บรรยาอากาศ อบอุ่นขึ้น เรือนล้านนาจึงแยกครัวไฟออกไปไว้ด้านนอก เป็นสัดส่วนเหมือนเช่นเรือนภาคกลาง

สำหรับหน้าร้อน ชานเรือนนอกห้องนอนเรียกว่า “เต็น” จะมีประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะการถ่ายเทอากาศได้ดีช่วยให้เย็นสบาย ทั้งยังมีส่วนของผนังเรือนที่เรียกว่า “ฝาไหล” ซึ่งเป็นส่วนของฝาเรือนที่แบ่งกันระหว่างภายในกับภายนอกเรือน จะเป็นฝาที่มีสองส่วน ประกอบอยู่ด้วยกัน ส่วนหนึ่งติดตาย ส่วนหนึ่งเลื่อนได้ ทำให้เกิดจังหวะเป็นฝาทึบและฝาโปร่งได้ เหมาะกับอากาศร้อนและหนาวได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ ๗ ภาพ ชานเรือนหรือเต็นบ้านไทลื้อ

แม้ว่าตัวเรือนจะดูขรุขระ แต่ชาวล้านนาแท้จริงแล้วเป็นผู้มีอัธยาศัยดูมีความเป็นมิตร กับคนทั่วไป และมักจะไม่วางสิ่งที่สำคัญคือ “ร้านน้ำ” ไว้บนชานเรือน ทำเป็นเพิงคล้าย ศาลาแต่มีขนาดเล็กสำหรับตั้งหม้อดินเผาสองสามใบ ลมพัดผ่านได้ดี หม้อดินไม่ถูกแดดเผา น้ำจึงเย็นชวนดื่ม ร้านน้ำมักจะตั้งอยู่หน้าบ้านใกล้บ้านใกล้บันได มีกระบวยวางไว้ให้พร้อม เป็นการแสดงน้ำใจแก่คนที่ผ่านไปมาจะได้ดื่มน้ำ

ตำแหน่งเรือนนอนนั้นมักจะอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือหรือตะวันออกเฉียงของฝั่งบ้าน เช่นเดียวกับทิศของหัวนอนเพราะเป็นทิศมงคล เหนือประตูเข้าห้องนอนจะมีท่อนไม้ คล้ายทับหลังแกะสลักหรือฉลุไว้เป็นลวดลายต่าง ๆ สวยงาม เรียกว่า “ห้ายนต์” ตามประเพณีนั้น ใครตั้งใจอย่างเข้าไปในเรือนนอนโดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของเรือนแล้วถือเป็นการผิดผี ผู้บุกรุกต้องประกอบพิธีกรรมเป็นการชำระความผิด ถ้าไม่ปฏิบัติจะถือว่าเป็นอัมภมคดียิ่งนัก ของผู้บุกรุก เท่ากับเดินลอดหว่างขาของเจ้าของเรือน ทำให้ไม่เจริญมีแต่ทางฉิบหาย

รอบ ๆ บ้านนั้นก็เช่นเดียวกับภาคอื่น ๆ คือ มีการปลูกต้นไม้ไว้ทำประโยชน์ต่าง ๆ นานา ซึ่งมักเป็นต้นไม้ที่ผลมีชื่อให้ความหมายในทางที่ดีเช่น ขนุน มะขาม มะพร้าว และ ใผ่ เป็นต้น ส่วนต้นไม้มงคลที่นิยมปลูกกันมากได้แก่ ต้นส้มป่อย เพราะใช้ประกอบพิธีกรรมอยู่ เสมอ ๆ ในวัฒนธรรมของล้านนา

ถึงแม้วิถีชีวิตของผู้คนเมืองพะเยาในปัจจุบันจะปรับตัวไปตามกระแสของเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ตลอดถึงวัฒนธรรม การสร้างบ้านปลูกเรือนเปลี่ยนไปตามยุคสมัย แต่ในชนบท ทว่าไปยังมีการปลูกสร้างเรือนแบบล้านนาให้เห็นอีกมาก

วัฒนธรรมการกินอาหาร

ขันโตก พิธีต้อนรับของชาวพะเยา

การต้อนรับแขกหรือที่ให้เกิดริตมาเยี่ยมบ้านเยี่ยมเมืองของไทยเรานั้นมีกิจกรรม ที่น่าสนใจอยู่มากมาย ถือเป็นเรื่องที่ตึงามที่คนไทยควรรักษาไว้ เพราะการต้อนรับแขกถือว่าเป็นการแสดงน้ำใจต่อผู้มาเยือนให้รู้สึกอบอุ่นและประทับใจ ดังคำกลอนกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

“ตามธรรมเนียมไทยแท้แต่โบราณ ใครมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ”

ชาวล้านนาไทยและชาวพะเยาก็เช่นกัน ประเพณีตึงามที่ชาวเหนือได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาช้านานในการต้อนรับแขกก็คือ การเลี้ยงแขกโดยกินข้าวขันโตก อาจมีหลายชื่อ ที่เรียกชานกัน บางทีก็เรียกว่ากินข้าวแลงขันโตก หรือเรียกสั้น ๆ ว่าประเพณีขันโตก หรือสะโตก ซึ่งเป็นภาษาชนที่ทำได้ด้วยไม้แกะจากท่อนไม้นามากลึงให้เป็นลักษณะกลมเป็นรูปภาค มีความสูงกว่าภาคตามธรรมดา มีเชิงหรือตีนทำด้วยรักหรือชาดเป็นสีแดงหรือสีเปลือกมังคุด ชาวล้านนานิยมใช้สะโตกใส่อาหารหลาย ๆ ชนิดรับประทานร่วมกันในครอบครัวมาแต่โบราณ ก่อนที่เราจะรับเอาวัฒนธรรมสมัยใหม่มานั่งโต๊ะรับประทานแบบฝรั่งจนทุกวันนี้

ในบางครั้งเราอาจได้ยินการเลี้ยงแขกของชาวล้านนาไทยที่เรียกว่า “เลี้ยงข้าวแลง ขันโตก” หรือกินข้าวแลงขันโตก คำว่าแลง แปลว่า เย็น หรือคำ การเลี้ยงแขกแบบกินข้าวแลง ขันโตกก็มีความหมายว่า เป็นการเลี้ยงแขกที่ค่อนข้างหรูหรา มีการตกแต่งอย่างสวยงาม มีอาหารมากมายหลายชนิด ฝรั่งจะเรียกการเลี้ยงอาหารคำอย่างนี้ว่า ดินเนอร์ ฉะนั้น การเลี้ยงอาหารคำ แก่แขกให้สมเกียรติของชาวล้านนาไทยจึงมีลักษณะคล้ายการเลี้ยงดินเนอร์แบบฝรั่งนั่นเอง

ชาวล้านนาไทยในอดีตนั้นมีการกินข้าวขันโตกกันได้ตลอดเวลา ไม่จำเป็นต้องเป็นแขกต่างบ้านต่างเมืองมาเท่านั้น ในชีวิตประจำวันก็มีการกินข้าวขันโตกกันในหมู่ครอบครัว หรืออาจกินกันในโอกาสทำบุญทำทานก็ได้ เช่น งานบุญบ้าน ทำบุญงานปอยหลวง งานบวชพระหรือสามเณร หรืองานมงคลสมรสก็นำโตกมาใส่อาหารเลี้ยงกันได้ ต่อมาผู้มีนิยมเลี้ยงขันโตกในงานสำคัญ ๆ หรือเลี้ยงแขกคนสำคัญที่มาเยี่ยมเยียนเพื่อแสดงน้ำใจของเจ้าภาพ

จุดมุ่งหมายของการกินข้าวขันโตกนั้น นอกจากเป็นการเลี้ยงแขกที่มาเยือนให้ดูหรูหราสมเกียรติ เพื่อให้เกิดความอบอุ่นประทับใจในการต้อนรับแล้ว ยังมีการประยุกต์ด้วยการ เพิ่มสีสันของงานให้ยิ่งใหญ่ เปรียบพร้อมด้วยบรรยากาศที่เป็นเมืองเหนือจริง ๆ เริ่มตั้งแต่การจัดเตรียมสถานที่ให้เหมาะสม การประดับประดาเวทีด้วยดอกไม้ให้ดูกลมกลืนกัน การตระเตรียมขั้นตอนการดำเนินงานเลี้ยงข้าวขันโตกให้หรูหรา ประณีต งดงาม มีศิลปะ เหล่านี้ ล้วนเป็นการสร้างบรรยากาศให้ประทับใจและเป็นการยกย่องให้เกียรติแก่แขก ทั้งสิ้น

การกินข้าวขันโตกของชาวเหนือจะต้องรับประทานข้าวหนึ่ง (หรือข้าวเหนียว) เป็นหลัก การนั่งข้าวของชาวเหนือต้องอาศัยทักษะและความรอบรู้ นับตั้งแต่การเตรียมข้าวที่จะนั่ง นำไปแช่ข้าวเรียกว่า หม่าข้าว ไว้ ๑ คืนในหม้อข้าวหม่า (คือหม้อที่ใช้สำหรับแช่ข้าวเหนียว) ก่อนที่จะนั่งต้องข้าวข้าวด้วยการใช้ ชั่วหวด (คือ ภาชนะที่สานด้วยไม้ไผ่สำหรับใส่ข้าวเหนียว ล้างน้ำ ให้สะอาด ก่อนที่จะนำไปนั่ง) การนั่งข้าวจะต้องใช้ไหข้าวมีฝาปิดมิดชิดให้ข้าวสุกดีขึ้น เมื่อข้าวสุก แล้วก็ยกไหข้าวลงมาวางในภาชนะที่เรียกว่า กั่วข้าว หรือ ถาด ต้องคอยคนให้น้ำในข้าวระเหยไปบ้างแล้ว นำเอาข้าวไปใส่ในกระต๊อบข้าว หรือทางเหนือเรียกแอ็บข้าว หรือ ก่องข้าว นิยมสานด้วย ไม้ไผ่ หรือ ใบลาน มีสีสันลวดลายงดงาม นับว่าเป็นศิลปะอย่างหนึ่งของชาวเหนือที่สานกระต๊อบได้งดงาม มีลวดลายแปลก ๆ มากมาย

สำหรับงานเลี้ยงข้าวขันโตกนอกจากจะมีกระต๊อบข้าวเล็ก ๆ ประจำตามโตกแล้ว ยังมี กระต๊อบข้าวหนึ่งขนาดใหญ่อีกกระต๊อบหนึ่ง เรียกว่ากระต๊อบหลวง มีลักษณะเหมือนกระต๊อบทั่วไปแต่มีขนาดใหญ่มาก อาจต้องใช้คนหามเข้าชบวนหน้าชบวนขันโตก มีชบวนสาวงามช่างฟ้อน มาฟ้อนนำขันโตก ผสมผสานกับเสียงดนตรี และเสียงโห่ร้องแสดงความชื่นชมยินดี เมื่อสาวงามช่างฟ้อนมาถึงงานเลี้ยงแล้วก็นำกระต๊อบหลวงไปวางไว้กลางงานแล้วนำข้าวหนึ่งในกระต๊อบหลวง แบ่งปันใส่กระต๊อบเล็ก ๆ แจกจ่ายไปตามโตกต่าง ๆ จนทั่วบริเวณงาน ซึ่งมีโลกใส่สำหรับกับข้าว เตรียมไว้ก่อนแล้ว

การนั่งรับประทานอาหารในงานขันโตกนี้นิยมนั่งกับพื้นปูเสื่อที่สานด้วยไม้ไผ่ เรียกว่าสาตเต็ม แต่สมัยปัจจุบันนี้ใช้เสื่อธรรมดา หรือจะนั่งรับประทานขันโตกบนพื้นไม้ที่ยกพื้นขึ้นมา ในระดับเวทีก็ได้

การแต่งกายของเจ้าภาพหรือแขกเหรื่อที่มางานข้าวขันโตกนิยมแต่งกายพื้นเมือง กันหมด โดยถือเป็นธรรมเนียมที่เจ้าภาพจะฟื้นฟูประเพณีของชาวเหนือ และผู้มาเยือนก็นิยม ที่จะแต่งกายแบบพื้นเมืองเหนือด้วยเพื่อให้เข้ากับบรรยากาศของงาน และเป็นการให้เกียรติ เจ้าภาพ สุภาพสตรีที่มาร่วมงานก็นิยมแต่งกายแบบพื้นเมืองเหนือด้วยเช่นกัน คือนุ่งผ้าถุง หรือ ผ้าซิ่นที่ทอจากพื้นบ้าน เป็นผ้าตีนต่อมีลวดลายแบบผ้าทอของเมืองเหนือ มีสีสันสวยงาม นิยมไว้ทรงผมมวยเกล้าไว้บนศีรษะ แล้วแซมผมด้วยดอกเอื้องหรือดอกไม้อื่น ๆ ที่มีสีสวยและมีกลิ่น หอมกรุ่น ขณะที่แขกกำลังรับประทานข้าวขันโตก นิยมให้แสดงการฟ้อนเทียน ด้วย การดับไฟในงานให้มีตสนิท มีแสงเฉพาะ

เทียนที่อยู่ในมือของสาวงามช่างฟ้อนเท่านั้น การฟ้อนเทียนเป็นศิลปะที่ดัดแปลงมาจากการฟ้อนเล็บนั่นเอง

อาหารที่นิยมเลี้ยงกันในงานขันโตกก็เป็นอาหารพื้นเมือง เพื่อให้เข้ากับบรรยากาศ แบบการเลี้ยง ข้าวขันโตกสมัยโบราณ นอกจากมีข้าวหนึ่งเป็นหลักแล้วยังมีอาหารที่เป็นกับข้าวแบบ ชาวเหนือ เช่น แกงฮังเล ซึ่งเป็นแกงที่นิยมกันมากในงานเลี้ยงทั่วไปของชาวเหนือ นอกจากนี้ ก็มีแกงอ่อม แกงแค แกงกระด้าง ไส้ถั่ว (ไส้กรอก) จิ้นปิ้ง (เนื้อย่าง) ลาบ น้ำพริกอ่อง น้ำพริกหนุ่ม แคบหมู ผักสด ผักนึ่ง และยังมีของหวานต่าง ๆ เช่น ขนมปาด ข้าวแต่น ข้าวควบ มีน้ำตาลคนโท ชันน้ำสำหรับล้างมือ ก่อนหยิบข้าวหนึ่ง มีกระโถนใส่เศษอาหาร และมีเมี่ยง บุหรี่ไว้สำหรับแขกด้วย บุหรี่ที่ใช้คือ บุหรี่ขี้ไต้ เป็นบุหรี่ยาเส้น นำมามวนใบตอง ชาวบ้าน นิยมสูบกันทั่วไป เมี่ยงก็คือใบชานำมาหมักให้ได้ที่ ใช้อมกับเกลือมีรสเปรี้ยว ๆ อมแล้ว เรียกน้ำลายทำให้ชุ่มคอดี

คนเมืองเหนือนั้นมีความฉลาดรอบรู้เรื่องวิชากรรมเป็นอันมาก นับตั้งแต่การทอผ้าชิ้นและ เสื้อผ้าถุงห่มเอง การทำกับข้าวที่ต้องมีเทคนิค มีรสชาติอร่อย ประหยัด เช่น มีแกง เหลือหลาย ๆ ชนิดก็ไม่ทิ้งยังนำมาทำเป็นแกงโสะ (คือ แกงที่ทำเป็นแกงหลาย ๆ อย่างมาเคี่ยว บนหม้อ และ ปูรสรสชาติใหม่ให้อร่อย) มีความรู้ในการทำอาหารที่ผสมผสานมาจากของชาติ อื่น ๆ น้ำพริกอ่อง (จากพม่า) ขนมจิ้นน้ำเงี้ยว (มาจากของพวกไทใหญ่) แกงฮังเล (มาจากพม่า) การทำแคบหมูที่นิยมของคนไทยทั่วไป การทำแหนม หมูยอ ไส้ถั่ว ฯลฯ ล้วนแต่เป็นฝีมือของบรรพบุรุษที่สืบทอดมาจากคนรุ่นหลัง จึงสมควรที่เราน่าจะได้สืบทอดของกิน ของใช้ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นล้านนาและของเมืองพะเยาไว้ต่อไป

ขนบธรรมเนียมประเพณี

วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชาวพะเยา เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณี ลอยกระทง การฟ้อนรำ การละเล่นต่าง ๆ ศิลปหัตถกรรม แกะสลัก จักสาน เป็นต้น วัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมีพื้นฐานมาจากความเชื่อทางพุทธศาสนา ความเชื่อทาง ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ และความเชื่อต่าง ๆ ซึ่งผูกพันกับธรรมชาติโดยตลอด ความเชื่อ ทั้งหลายต่างเชื่อมโยงระหว่างศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ เป็นวัฒนธรรมประเพณีที่สั่งสม สืบทอดกันต่อมา

ภาพที่ ๘ ภาพ ฟ้อนลื้อ การละเล่นพื้นบ้าน

ขนบธรรมเนียมประเพณีของผู้คนเมืองพะเยา ไม่แตกต่างกับผู้คนล้านนามากนัก เช่น จารีตประเพณีในสังคมถ้าใครฝ่าฝืนไม่กระทำตามถือว่ามีความผิด คือ ผิดฮีต หรือ ผิดจารีตประเพณี บุตรธิดาที่ไม่ดูแลเอาใจใส่พ่อแม่เมื่อแก่เฒ่า ถ้าละเลยถือว่าเป็นความชั่ว เป็นลูกอกตัญญูเป็นต้น ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวล้านนาและชาวเมืองพะเยามีความรุ่งเรือง สืบทอดมาตั้งแต่โบราณกาล แม้ในปัจจุบันจะมีการรับวัฒนธรรมจากส่วนกลางเข้ามา ก็สามารถประพุดติปฏิบัติอย่างผสมกลมกลืนกัน

แปดเป็งนมัสการพระเจ้าตนหลวง

วัฒนธรรมประเพณีที่ผู้คนเมืองพะเยาได้ปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่อง มีทั้งประเพณีประจำเดือนเทศกาล หรือที่ทำในชุมชนต่าง ๆ โดยเริ่มจากต้นเดือนเมษายน ทางล้านนาเรียกว่า เดือน ๗ สังฆานต์ ปีใหม่แก้ว มีประเพณีต่าง ๆ เช่น ไล่สังฆานต์ ขนทรายเข้าวัด ทานขันข้าว สรงน้ำพระพุทธรูป ดำหัว สืบชะตาบ้าน ส่งเคราะห์ เป็นต้น ประเพณีที่คนจังหวัดพะเยาให้ความสำคัญ ได้แก่ ประเพณีแปดเป็งนมัสการพระเจ้าตนหลวง ซึ่งถือว่าเป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่สุดในดินแดนล้านนา มีอายุกว่า ๕๓๔ ปี (สร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๒๐๓๔) เป็นที่เคารพบูชาของพุทธศาสนิกชนทั่วไป

ในระหว่างเดือน ๘ หรือ เดือนพฤษภาคม ของทุกปี ตรงกับขึ้น ๑๕ ค่ำ ๑ เดือน ๔ เหนือ หรือตรงกับวันวิสาขบูชา คือ ตรงกับวันประสูติ ตรัสรู้ ปรีณิพพานของพระพุทธเจ้า ผู้คนทุกสารทิศ ทั้งใกล้ไกลต่างมานมัสการพระเจ้าตนหลวง วัดศรีโคมคำ คณะศรัทธาจากชุมชน หมู่บ้านต่าง ๆ จัดขบวนแห่ครัวทาน ฟ้อนรำ มีการละเล่น การแสดงของชุมชน นอกจากนั้นยัง มีการทำบุญถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ รักษาศีล ฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรมกันทั่วไป ประเพณีแปดเป็งนมัสการพระเจ้าตนหลวง นอกจากจะเป็นการจรรโลงศาสนาพุทธให้ยั่งยืนต่อไปแล้ว ยังถือว่าเป็นประเพณีที่ทำให้มีความสามัคคีต่อกัน คือระหว่างวัดกับชุมชนและผู้คนทั่วไป ด้วย การทำนุบำรุงพุทธศาสนาและจารีตประเพณีที่ดีงามร่วมกัน

พิธีบวงสรวงพ่อขุนงำเมือง

ทุกปีเมื่อถึงวันที่ ๕ มีนาคม ที่ลานพ่อขุนงำเมือง ริมกว๊านพะเยาจะเต็มไปด้วยผู้คน ที่มาจากทุกสารทิศ ต่างร่วมทำพิธี “บวงสรวงพ่อขุนงำเมือง” พิธีนี้เริ่มมาตั้งแต่เมื่อใดไม่ปรากฏ แต่ได้ปฏิบัติสืบทอดเป็นประเพณี จนทุกวันนี้ ในการบวงสรวงพ่อขุนงำเมืองบางปีได้ทำพิธีทำบุญเมือง บวงสรวงวิญญานพระมหากษัตริย์เมืองพะเยา และบวงสรวงศาลหลักเมืองด้วย

การบวงสรวงพ่อขุนงำเมือง หมายถึง การประกอบพิธีเพื่อสักการะดวงวิญญาณของ พ่อขุนงำเมือง ให้สถิตคู่เมืองพะเยา โดยกล่าวขอให้วิญญานพ่อขุนงำเมืองประทานสุขสวัสดิ์ ยิ่งใหญ่แก่ไพร่ฟ้าประชาชนที่มาอัญชลีวอนภิวาทไหว้ ขอให้เมืองพะเยาที่ตั้งมายาวนานรุ่งเรือง ไพศาลวิลาส ขอให้พสกนิกรพ้นเภทภัย อุบัติหะ ชนะหมู่ไพร่ มีเศรษฐกิจดี ด้านพาณิชยกรรม และเกษตรอุตสาหกรรม ก้าวไกล

การจัดทำพิธีบวงสรวงจะเกี่ยวข้องกับการจัดเตรียมสถานที่ เครื่องประกอบ ตกแต่ง เครื่องบวงสรวงต่าง ๆ และพิธีกรรม เป็นลักษณะเดียวกับการบวงสรวงเทพยดา เพราะ ถือว่าพ่อขุนงำเมืองเป็นบุคคลประวัติศาสตร์ที่สร้างเมืองพะเยาให้รุ่งเรือง ทำคุณประโยชน์ต่อ ไพร่ฟ้าเจริญถาวร เป็นที่สักการะยกย่องมาโดยตลอด จะกล่าวถึงรายละเอียดของการจัดทำพิธี บวงสรวงดังนี้

ภาพที่ ๙ ภาพ พิธีบวงสรวงพ่อขุนงำเมือง

การจัดสถานที่ จะต้องอยู่หน้าสิ่งที่จะบวงสรวง โดยทำรั้วเรียกว่าราชวัติล้อมรอบ มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า สำหรับวางเครื่องบวงสรวง

เครื่องประกอบในการตกแต่งราชวัติ ตกแต่งด้วยช่อ (ธงกระดาษลายฉลุ) สีต่าง ๆ และตุ่งทั้ง ๕ มุม ประดับด้วยฉัตรเงิน หรือฉัตรทอง ๙ ชั้น (สำหรับล้านนาใช้ ๙ ชั้น ภาคอื่นอาจจะเป็น ๗ ชั้น หรือ ๕ ชั้น แล้วแต่ความนิยม) มุมละ ๑ องค์ นอกจากฉัตรแล้วก็มี หน่อกล้วย หน่ออ้อย ต้นตึกประดับทุกด้าน มุมโต๊ะด้านใดด้านหนึ่งกันสัปทนไว้ ๑ คัน

เครื่องบวงสรวง ๑ ชุด ประกอบด้วย

๑. บายศรีตั้ง ๑ คู่
๒. บายศรีปากชาม ๒ ชุด
๓. แจกันประดับดอกไม้ ๒ แจกัน
๔. เชิงเทียนติดเทียนเงิน ๔ เล่ม เทียนทอง ๕ เล่ม
๕. กระจกรูปปึกรูปไว้ ๙ ดอก
๕. เตรียมรูปไว้สำหรับให้ผู้ร่วมพิธีจุดเครื่องบวงสรวง มากน้อยแล้วแต่จำนวนคนร่วมพิธี
๗. หัวหมู ๑ ชุด (หัว ขา ๔ ขา หาง เครื่องใน อย่างละน้อย) ต้มสุกแล้ว
๘. เป็ดพะโล้ ๑ ตัว
๙. ไก่ต้มขาว ๑ ตัว
๑๐. กุ้งต้มสุก ๑ จาน
๑๑. ปูทะเลต้มสุก ๑ ตัว
๑๒. ไข่ต้ม ๔๙ ฟอง
๑๓. ขนมต้มขาว
๑๔. ขนมต้มแดง
๑๕. พักทองแกงบวด
๑๖. ผลไม้ ๙ อย่าง (กล้วยน้ำว้า ส้มเขียวหวาน แตงโม สับปะรด และผลไม้ตามฤดูกาล)
๑๗. อ้อยควั่น ๑ จาน
๑๘. มะพร้าวอ่อน ๑ ลูก
๑๙. ถั่วคั่ว ๑ ถ้วย
๒๐. งาคั่ว ๑ ถ้วย

๒๑. เนย ๑ ถ้วย

๒๒. น้ำชา ๑ ถ้วย

๒๓. นมสด ๑ ถ้วย

๒๔. น้ำเย็น ๑ ถ้วย

๒๕. เหล้าขาว ๑ ขวด

๒๖. ข้าวเหนียว (ข้าวสุก)

๒๗. หมาก พลุ บุหรี่ เมียง ๑ พาน

เครื่องบวงสรวงที่เป็นอาหารจัดใส่ขันโตก รวม ๕ โตก สำหรับเครื่องบวงสรวง ๑ ชุด คือ

- ขันโตกที่ ๑ สำหรับ หัวหมู
- ขันโตกที่ ๒ สำหรับ เป็ด - ไก่
- ขันโตกที่ ๓ สำหรับ กุ้ง - ปู - ปลา
- ขันโตกที่ ๔ สำหรับ ผลไม้ ๙ ชนิด
- ขันโตกที่ ๕ สำหรับ ไข่ต้ม

ทุกโตกประดับด้วยดอกดาวเรือง ซึ่งหมายถึงความเจริญรุ่งเรือง โรยด้วยกลีบกุหลาบ ซึ่งเป็นเครื่องหมายแห่งความสดชื่นเบิกบาน

พิธีกรรม

เมื่อถึงเวลาที่กำหนดไว้ พิธีกรจะเชิญประธานในพิธีจุดเทียน แล้วกลับมานั่งที่เดิม ปู่อาจารย์ หรือพรหมณาจารย์ อ่านโอองการบวงสรวงโดยเริ่มจากการไหว้ครู และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ไหว้เทพดาประจำทิศ จากนั้นก็กล่าวถึงความเป็นมาของสิ่งที่จะบวงสรวง พร้อมทั้ง อัญเชิญมารับ เครื่องบวงสรวง และกล่าวคำบวงสรวงเป็นภาษาบาลี

ขณะที่ปู่อาจารย์กล่าวคำบาลีนั้น พิธีกรจัดรูปมอบให้ประธานปักบนเครื่องสังเวท จนครบ ทุกอย่าง ปู่อาจารย์กล่าวคำขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มาปกป้องคุ้มครองประชาชน ทั้งปวง ขณะที่กล่าวให้ทุกคนตั้งสัตย์อธิษฐานขอพรตามไปด้วย

หมายเหตุ

เครื่องบวงสรวงต่าง ๆ ตั้งไว้จนกว่ารูปจะหมดดอก ปู่อาจารย์จะกล่าวคำลาเครื่องสังเวท มีธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันมาว่า จะต้องแบ่งเครื่องสังเวทสิ่งละเล็กละน้อยทุกอย่างใส่กระตุงใบตอง นำไปวางไว้มุมหนึ่งนอกบริเวณเพื่อแบ่งปันให้แก่สัมภเวสีทั้งหลาย

สำหรับการบูชา ๙๐๐ ปีภูกามยาว ๒๐ ปีจังหวัดพะเยา จัดเครื่องบวงสรวง ๓ ชุด สำหรับ บูชาเทวดาประจำเมือง บูรพกษัตริย์ และเจ้าผู้ครองนคร

ประเภทขนมหวาน ๑.ทองหยิบ ๒.ทองหยอด ๓.ฝอยทอง ๔.เม็ดขนุน ๕.ขนมชั้น ๖.ขนมถ้วยฟู ๗.ซาลาเปา ๘.ขนมต้มขาว-ขนมต้มแดง (ขาดไม้ได้) ๙. สังขยาฟักทอง การจัดขนมหวานนั้นแล้วแต่ ฐานะจะจัดมากน้อย

ประเภทข้อปลีกย่อย ๑.งาขาว (ใส่ถ้วย, ใส่แก้ว) ๒.งาดำ ๓.ถั่วเขียว ๔.ถั่วเหลือง ๕.นม-เนย ๖.น้ำเปล่า (๕ แก้ว) ๗.เหล้า (บวงสรวงเวลาเช้าถึงเที่ยงวัน) ๘.เผือก-มัน ๙.บุหรี่ทางเหนือ ๑๐.เมียง ๑๑.หมาก-พลุ ๑๒.บายศรีปากชาม (ใส่ไข่ไก่ต้ม) ๑๓.แจกันดอกไม้ขาว ๑ คู่ ๑๔.ดอกไม้ ข้าวตอก เหยี่ยบาท สำหรับโปรย

งานสืบสานตำนานไทลื้อ

ชาวไทลื้อเดิมอาศัยอยู่ในเขตสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน ต่อมาในรัชกาลที่ ๑ ราว พ.ศ.๒๕๓๑ เจ้าผู้ครองนครน่านได้กวาดต้อนชาวไทลื้อมาอยู่ที่อำเภอเชียงคำและเชียงม่วน ทุกวันนี้ชาวไทลื้อยังคงสืบทอดวัฒนธรรมแบบไทลื้อไว้อย่างดี นับแต่ประเพณี ความเชื่อ การแต่งกาย สิ่งปลูกสร้างบ้านเรือน จริยธรรม สภาพแวดล้อมบริเวณบ้านเรือนของชาวไทลื้อจะสะอาดร่มรื่น มีสวนครัว มีแปลงดอกไม้รอบ ๆ บ้าน ทุกบ้านจะมีที่ทอผ้าไว้ใช้ในครัวเรือน และเป็นอาชีพเสริม มีความสามัคคีเอื้ออาทรต่อกัน ดังจะเห็นจากการจัดงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานส่วนตัวหรือส่วนรวม ทุกคนจะไปช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี ดังนั้นเพื่อส่งเสริมให้ชาวไทลื้ออนุรักษ์สภาพความเป็นอยู่ในแบบแผนของตน อีกทั้งเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว จังหวัดพะเยาจึงร่วมกับอำเภอเชียงคำจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมไทลื้อ และงานสืบสานตำนานไทลื้อขึ้น

งานสืบสานตำนานไทลื้อเป็นงานประจำปีของอำเภอเชียงคำ จัดขึ้นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๗ วัตถุประสงค์ หลักคือส่งเสริม เผยแพร่ และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมขนบ-ธรรมเนียม ประเพณีของชาวไทลื้อ เสริมสร้างความสามัคคีของชาวไทลื้อทั้งในเขตจังหวัดพะเยาและจังหวัดใกล้เคียง และส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดพะเยา กิจกรรมที่นำมาสาธิตให้ชมมีหลายประเภท ซึ่งล้วนแต่สะท้อนวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตของชาวไทลื้อ นับตั้งแต่ ความเชื่อ การละเล่น พื้นบ้าน สินค้าพื้นบ้านเช่น ผ้าทอไทลื้อ อาหาร เป็นต้น

ภาพที่ ๑๐ และ ๑๑ ภาพ งานสืบสานตำนานไทลื้อ

ชาวไทลื้อจะมีรูปแบบการแต่งกายอันเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง โดยเฉพาะผ้าทอผ้าทอไทลื้อมีหลายประเภท เช่น

๑. ซิ่นลื้อ เป็นผ้านุ่งของผู้หญิงลื้อ ซึ่งเดิมทอใช้กันเองในหมู่บ้าน มีลวดลายสวยงาม เช่น ลายผักแว่น ลายหางปลา ลายเกาะขอและลายน้ำไหล

๒. ตุ่งปราสาท (ตุ่ง หมายถึง ธง) ทอด้วยผ้าฝ้ายใช้ประดับบ้าน หรือใช้ในโอกาส ทำบุญให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ด้วยความเชื่อว่า ตุ่งปราสาทนี้จะไปซัดถึงวิญญาณให้ออกจากที่ ทุกข์ยาก ลวดลายที่ทอส่วนใหญ่จะเป็นรูปปราสาท ช้าง ม้า นก หงส์ เรือ เพื่อให้ผู้ตาย ได้ใช้ประโยชน์

๓. ผ้าเช็ดหน้า ทอด้วยผ้าฝ้าย มีลวดลายและสีสันที่ต่างกันไป นอกจากจะไว้ใช้แล้วยังเป็นของฝากได้ด้วย

๔. ผ้าสไบ ทอด้วยผ้าฝ้าย ลวดลายที่ทอก็มีลายดอกแก้ว ดอกคู่ไขว่ ดอกจันทน์ ดอกบัวเครือ ดอกกุศ ใช้ได้ทั้งสำหรับพาดบ่าหรือประดับบ้านเรือน

๕. ผ้าทอชาวธรรมดา ทอด้วยฝ้ายสีขาวแล้วนำมาย้อมคราม (เป็นไม้ชนิดหนึ่ง ให้น้ำยางสีดำ) ความยาวของผ้าเรียกว่า ฮำ (๑ ฮำ เท่ากับ ๔ วา) ใช้ตัดเย็บเป็นเสื้อ กางเกง ถุงย่ามสำหรับนักท่องเที่ยว หากต้องการจะศึกษาวิถีชีวิตหรือเยี่ยมชมหัตถกรรมต่าง ๆ ที่เป็นของชาวไทลื้อ ก็สามารถหาดูได้ที่ศูนย์วัฒนธรรมไทลื้อ ในอำเภอเชียงคำ และอำเภอเชียงม่วน

งานปฎาพญาลล

เวียงลลเป็นเมืองโบราณเมืองหนึ่ง สันนิษฐานว่ามีอายุไม่ต่ำกว่า ๙๐๐ ปีมาแล้ว อยู่ในเขตอำเภอจุน ห่างจากที่ว่าการอำเภอจุนประมาณ ๑๕ กิโลเมตร ชาวโบราณสถานที่หลงเหลืออยู่แสดงว่าเวียงลลน่าจะเป็นเมืองใหญ่มาก่อน พงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติกล่าวแต่เพียงว่าในสมัยพญาเจืองหรือขุนเจือง (ประมาณ พ.ศ. ๑๖๒๕-๑๗๐๕) ได้เกณฑ์คนจากเวียงลล เวียงเทิงไปต้านพวกแก้วที่มาเมืองเชียงแสน บ้างก็สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นเมืองลลในลิลิตพระลล นำเสียดายที่หลักฐานต่าง ๆ ถูกทำลายจนไม่หลงเหลือ และก็ไม่มีการศึกษาค้นคว้ากันอย่างจริงจัง

อย่างไรก็ตาม เวียงลลในอดีตก็ยังผูกพันกับชีวิตและความเป็นอยู่ของคนอำเภอจุน มาจนถึงปัจจุบัน ในเดือนเมษายนทุกปี ชาวอำเภอจุนจะจัดพิธีบวงสรวงบูรพกษัตริย์ที่ครองเวียงลลทุกพระองค์ ซึ่งเรียกงานนี้ว่า งานปฎาพญาลล ปฎา เป็นภาษาคำเมือง หมายถึง บูชา “ปฎาพญาลล” ก็คือ การบูชาพญาลล กษัตริย์ผู้ครองเวียงลล นั่นเอง

รูปแบบขบวนปฎาพญาลล

๑. ขบวนอัญเชิญดวงวิญญาณและปราสาทนฤมิต หมายถึงดวงวิญญาณกษัตริย์ ผู้ครองเวียงลลในอดีต

๒. ขบวนตุงไชย หมายถึงชัยชนะ และความมีสิริมงคล

๓. ขบวนตุงพระภฏ หมายถึงพระเกียรติของกษัตริย์หรือเจ้าเมือง

๔. ขบวนอัญเชิญเครื่องสูง

๕. ขบวนขันบูชา หมายถึง การเคารพกราบไหว้ ความจงรักภักดี การรำลึกถึง ความดีของสรรพสิ่งที่ให้คุณต่อมนุษย์

๖. ขบวนพระแก้ว แสดงถึงการนับถือพุทธศาสนา ตามระบบการปกครองของเจ้าหมื่นเทพศรีจุฬาตามความในศิลาจารึก ศักราช ๘๕๙

๗. ขบวนต้นไม้เงิน-ทอง แสดงถึง ความอุดมสมบูรณ์ของแผ่นดินอาศัยและชีวิตที่มั่นคงของชาวเมืองทั้งอดีต ปัจจุบันและอนาคต

๘. ขบวนนางแก้ว แทนไพร่ฟ้า ข้าราชบริพาร ความอภิลักขณ์ของราชสำนักโบราณ และยังแสดงถึงสุนทริยศิลป์อันเกิดจากนาฏกรรมแบบต่าง ๆ

๙. ขบวนขันหลวง แสดงถึงพืชผลทางการเกษตรในท้องถิ่น และความอุดมสมบูรณ์

๑๐. ขบวนช้างแก้ว ม้าแก้ว ขุนศึก แสดงถึงความยิ่งใหญ่ของเวียงลลในอดีตที่มีบรรพชนเป็นนักรบกล้า

๑๑. ขบวนกลองปฎา เป็นการบอกกล่าวให้ทราบถึงการมีงานเฉลิมฉลอง และประกาศให้รู้ถึงเทวดาฟ้าดิน

๑๒. ขบวนทวยราษฎร์ แสดงถึงการอพยพไพร่พลของขุนตงคำแสนเข้าสู่ดินแดน หุบผาดอยจี้อย่าง
และกึ่งแก้ว ดอยยาว จำนวน ๓๖ ครั้วเรือน เพื่อรำลึกถึงครอบครัวของผู้เสียสละ เพื่อรักษาอาณาเขต
เมืองลอและพระเจดีย์ศรีปิงเมือง

บรรณานุกรม

- ข้าวสวดพระเครื่อง. มุทิตาสักการะ ศตวรรษมงคลบารมี ๑๑ ก.ค.๖๐ ครบ ๑๐๐ ปี หลวงปู่ปวง
มหาเถระเมืองพะเยา. สืบค้นเมื่อ ๒๘ เมษายน ๒๕๖๘, จาก
https://www.khaosod.co.th/newspaper-column/amulets/news_๔๓๗๕๑๙
คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และ
ภูมิปัญญา จังหวัดพะเยา, ๒๕๔๒
- เพ็ญสุภา สุขคตะ. “ล้านนาศึกษา” ใน “ไทศึกษา” ครั้งที่ ๑๓ (๒๒) พระครูศรีวิราชวรปัญญา
กับบันทึกสำคัญอีกด้านหนึ่งของ “กบฏเจ็ยว”. สืบค้นเมื่อ ๒๘ เมษายน ๒๕๖๘, จาก
https://www.matichonweekly.com/column/article_๘๘๓๖๙
ภูมิปัญญาชาวบ้านและเทคโนโลยีท้องถิ่น. สืบค้นเมื่อ ๒๘ เมษายน ๒๕๖๘, จาก
<http://www.thaiheritage.net/nation/oldcity/phayao๘.htm>

แบบทดสอบหลังเรียน เรื่อง ศาสนาวัฒนธรรมและประเพณี

คำชี้แจง: ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องเพียงข้อเดียว แล้วทำเครื่องหมาย X ลงในกระดาษคำตอบให้ตรงกับข้อที่เลือก

๑. ในยุคสมัยของพญางำเมือง อิทธิฤทธิ์ของพระองค์สามารถทำให้เกิดอะไรได้?
 - ก. แดดร้อน
 - ข. ฝนตก
 - ค. ฝนไม่ตกและแดดไม่ร้อน
 - ง. เกิดทุ่งหญ้าสีเขียว
๒. ในอดีตเมืองพะเยามีความเชื่อเกี่ยวกับอะไรที่มีอิทธิพลมาก?
 - ก. ความเชื่อในเทพเจ้า
 - ข. พิธีกรรมและความเชื่อในพระพุทธศาสนา
 - ค. ความเชื่อในวิญญาณ
 - ง. การบูชาพระราชา
๓. "สะห้วยแห่ล้ง" หรือ "เปี่ยงบ้าย" เป็นการใช้ผ้าในลักษณะใดของหญิงชาวพะเยา?
 - ก. ผ้านุ่ง
 - ข. ผ้าพันคอ
 - ค. ผ้าห่ม
 - ง. สไบคล้อง
๔. "แกงกระด้าง" เป็นอาหารที่นิยมรับประทานในช่วงเวลาใดของปี?
 - ก. ฤดูร้อน
 - ข. ฤดูฝน
 - ค. ฤดูหนาว
 - ง. ฤดูใบไม้ผลิ
๕. ในอดีตการพูดโต้ตอบระหว่างชายและหญิงในพะเยามีลักษณะอย่างไร?
 - ก. ใช้ภาษาที่ตรงไปตรงมา
 - ข. ใช้ภาษาที่มีความหมายลึกซึ้งและเปรียบเทียบ
 - ค. ใช้ภาษาหยอเย้ย
 - ง. ใช้ภาษาต่างประเทศ
๖. ประเพณีการ "ทานข้าวสลาก" ในภาคเหนือจะเริ่มในเดือนใด?
 - ก. เดือนมกราคม
 - ข. เดือนกันยายน
 - ค. เดือนธันวาคม
 - ง. เดือนกรกฎาคม

๗. การ "ดำหัว" ในประเพณีปีใหม่ของล้านนาไทยหมายถึงการทำอะไร?

- ก. การขอพรจากพระ
- ข. การขอโทษจากผู้ใหญ่
- ค. การไปขอขมาผู้อาวุโสและขอพรจากท่าน
- ง. การทำความสะอาดบ้าน

๘. การสืบชะตาคืออะไร?

- ก. การเสริมสร้างสุขภาพ
- ข. การทำพิธีเพื่อให้ชีวิตยืนยาวและเป็นมงคล
- ค. การป้องกันภัยจากโรค
- ง. การสร้างบ้านใหม่

๙. สิ่งที่ชาวล้านนาทำในพิธีเลี้ยงแขกด้วยข้าวขันโตกคืออะไร?

- ก. นั่งบนเก้าอี้หุ้ม
- ข. รับประทานข้าวเหนียวและอาหารพื้นเมือง
- ค. รับประทานข้าวต้ม
- ง. นั่งรับประทานบนโต๊ะใหญ่

๑๐. การฟ้อนเทียนในงานข้าวขันโตกมีที่มาจากการฟ้อนอะไร?

- ก. ฟ้อนเล็บ
- ข. ฟ้อนรำ
- ค. ฟ้อนสุ่ม
- ง. ฟ้อนลอย

เฉลยแบบทดสอบหลังเรียน
เรื่อง ศาสนาวัฒนธรรมและประเพณี

ข้อที่ ๑	คำตอบ คือ	ข้อ ค. ฝนไม่ตกและแดดไม่ร้อน
ข้อที่ ๒	คำตอบ คือ	ข้อ ข. พิธีกรรมและความเชื่อในพระพุทธศาสนา
ข้อที่ ๓	คำตอบ คือ	ข้อ ง. สไบคล้อง
ข้อที่ ๔	คำตอบ คือ	ข้อ ค. ฤดูหนาว
ข้อที่ ๕	คำตอบ คือ	ข้อ ข. ใช้ภาษาที่มีความหมายลึกซึ้งและเปรียบเทียบ
ข้อที่ ๖	คำตอบ คือ	ข้อ ข. เดือนกันยายน
ข้อที่ ๗	คำตอบ คือ	ข้อ ค. การไปขอขมาผู้อาวุโสและขอพรจากท่าน
ข้อที่ ๘	คำตอบ คือ	ข้อ ข. การทำพิธีเพื่อให้ชีวิตยืนยาวและเป็นมงคล
ข้อที่ ๙	คำตอบ คือ	ข้อ ข. รับประทานข้าวเหนียวและอาหารพื้นเมือง
ข้อที่ ๑๐	คำตอบ คือ	ข้อ ก. ฟ้อนเล็บ

ศาสนาวัฒนธรรมและประเพณี

เอกสารประกอบการเรียนการสอนแบบสื่อ Electronics
หลักสูตรท้องถิ่น "เมืองพะเยา"

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดพะเยา

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ

เล่ม ๒

